

Спомени за дейността на флота и гар- низона на Варненския укрепенъ пунктъ презъ войната 1912|13 г.

(съ приложение на карта вънъ отъ текста)

Колкото и скромна да е дейността на нашия флотъ и войскитѣ отъ Варненския укрепенъ пунктъ презъ войната 1912/13. г. запознаването съ нея, чрезъ споменитѣ на тѣхния началникъ, не ще бжде лишено отъ интересъ за българския читателъ, участникъ или воененъ историкъ.

Моитѣ спомени ще следватъ следната систематизация:

I. Обявяване на мобилизацията

II. Обявяване на войната съ Турция

A. Появяване на турския флотъ предъ Варненския заливъ (6. октомврий 1912 г.)

а) Бомбардирането на Каварна, Екрене, поста при св. Константинъ и фара на Евксиноградското пристанище (8. октомрий).

1) Действия на креп. артилерия.

2) Действия на подвижната отбрана.

3) Действия на пехотата.

б) Блокадата на черноморския брѣгъ,

Б. Дейността на флота и гарнизона на Варненския укрепенъ пунктъ отъ 9. октомврий 1912. г. до края на войната съ Турция (17. май 1913. г.)

а) Дейност на щаба на флота и Варненския укрепен пунктъ.

б) Дейност на флота:

1) Дейност на подвижната отбрана. Минната атака на крейсера „Хамидие“ (7.—8. ноемврий).

2) Дейност на неподвижната отбрана: минната частъ; прожектори; портово капитанство, портова рота.

в) Дейност на крепостната и брѣговата артилерия

г) Дейност на пехотата.

В. Дейността на Дунавската частъ.

Г. Дейността на флота въ периода отъ прехвърлянето на войскитѣ отъ Чаталджа и Булаиръ на западния фронтъ до края на съюзническата война.

III. Заключение

I. Обявяване на мобилизацията

На 17. септемврий 1912. г., въ 3 ч. 40 м. сл. пл. се получи шифрована телеграма отъ щаба на армията, съ която се съобщава обявяването на обща мобилизация. Въ 4 ч. 30 м., въ щаба на флота, на началниците на частитѣ отъ флота се дадоха устни инструкции за предстоящата имъ дейност по мобилизирането на частитѣ имъ, по подготвянето на корабитѣ, въоръжението и различнитѣ съоръжения, инсталации и бойни предмети за война, а следъ това, едновременно съ повръщането на едва що прегледанитѣ и одобренитѣ имъ планове *) се изпрати и заповѣдта по флота за обявяване мобилизацията на сжщия.

Къмъ това време флота броеше**):

I. Морската частъ

(На Черно море-Варна).

A. Бойни кораби

1. Учебенъ крейсеръ „Надежда“
 водоизмѣстимостъ 720 тона
 Скоростъ макс. 18 възли
 въоръжение : 2 орждия 100 м. м.
 2 ” 65 ”
 2 ” 47 ”

*) Отъ сжществуването на флота до 1912. г. той не е ималъ мобилизационенъ планъ. Такъвъ се приготви къмъ началото на септемврий 1912. г. и се приложи безъ да бжде представенъ за утвърждение отъ Щаба на армията, по липса на време. Б. А.

***) Личния съставъ на флота къмъ деня на обявяването мобилизацията бѣше : 41 офицери, 34 чиновници и 807 дол. чин., всичко 882 человекъ, а къмъ края на мобилизацията : — 56 офицери, 31 чиновници и 2200 подоф. и войници, всичко 2287 человекъ. Б. А.

2 минни апарата 38 с.м.

6. Миноносци

водоизмѣстимостъ 97 тона

скоростъ макс. 26 възли

въоръжение : 2 орждия 47 м. м.

3 минни апарата 47 с.м.

Всичко 7 бойни единици съ общо водоизмѣстяне 1300 тона, 18 ор., 18 минни апарата.

Б. Невъоръжени кораби и др.

1 Яхта „Камчия“ 125 тона, скор. 9 възли, приспособена за миненъ заградителъ;

1 яхта „Стрела“ 20 тона, съ платна;

5 катери разни, общо 130 тона;

3 мауни за вода и вжглища, общо 65 тона;

7 лодки разни.

II. Дунавска частъ

(На Дунава-Русе)

1 яхта „Крумъ“, невъроръжена

1 транспортенъ корабъ „Симеонъ Велики“

2 миноноски старъ типъ, съ шестови мини

4 плота за миннизаграждания

3 катери разни

3 баржи (шлепове).

Нѣколко лодки разни.

Крейсера „Надежда“ имаше котли и машини въ добро състояние, но полубата му бѣше прогнила и за това на 22 августъ 1912. г. бѣше изпратенъ на поправка въ гр. Николаевъ (Русия), откъдето бѣ извиканъ и натоваренъ въ Одеса съ превързочни и други военни материали, се върна въ Варна на 22. септемврий, безъ никакъвъ ремонтъ.

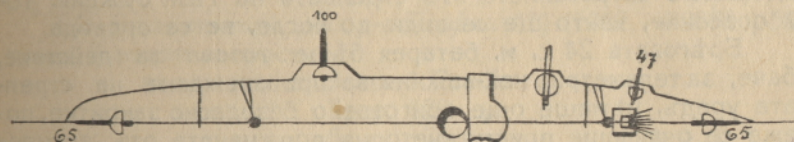
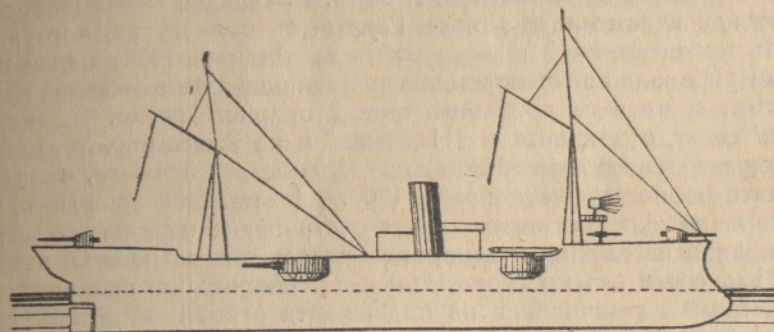
Скоростъта на крейсера бѣше намалена на 16—17 мили. Разполагаше само съ 2 самодвижущи (уайтхедови) мини. (*).

Миноносцитѣ бѣха въ отлично състояние, но съ слабъ боенъ комплектъ; за всѣки миноносецъ имаше само по 2 самодвижни мини.

Яхтата „Камчия“, съвършено прогнила, машина добра, но котела съ прегорѣли тръби. На този корабъ, доставенъ отъ Франция на вехто, въ флотата се е гледало като негоденъ

(*) Къмъ деня на мобилизацията флота разполага само съ 20 самодвижни мини: 15 ор. 450 м. м. и 5 ор. 381 м. м. калибръ. Б. А.

за нищо и затова до 1911. г. е билъ изоставенъ безъ всѣкаква грижа. Презъ 1911. и 1912. г., до обявяване на мобилизацията, корпуса на кораба се изкърпи, до колкото бѣше възможно, на флотския елингъ отъ наемни и щатни работници на арсенала, а прегорѣлитѣ на котела тръби се смѣ

Крейсеръ „Надежда“

ниха въ течение на войната. Още до обявяването на мобилизацията този корабъ бѣше приспособенъ за миненъ заградителъ, съ вмѣстимостъ 10—12 мини върху палубата.

За минна отбрана на Варненския заливъ и „за минно преграждане на Дунава флота разполагаше съ 255, доставени отъ Франция мини, типъ Soteg—Harlé, на които въ флота бѣха направени нѣкои подобрения и отстранени известни недостатѣци и 92, останали отъ руситѣ, следъ Руско—Турската война, мини „Херцъ“, за които крейсера „Надежда“, на връщане отъ Русия, донесе поръчанитѣ отъ по-рано въ Петербургъ части. Тѣзи мини, изоставени до 1911. г. въ неизправностъ (по нехайството на началника на Дунавската частъ капитанъ (II. р. Поповъ Н.), бѣха още на поправка въ арсенала на Дунавската частъ въ Русе, подъ ржководството на новоназначения началникъ на същата частъ капитанъ лейтенантъ Винаровъ Ев.

Освенъ импровизирания заградителъ „Камчия“, минната частъ на Черно море разполагаше и съ два минни плота, стѣкмени съ катеритѣ „Войвода“ и „Раковски“.

държава, имаше интересъ и възможностъ да го осигури и направи безопасенъ, като отдѣли отъ флота си повече бойни единици за действие срещу България въ Черно море. И въ действителностъ турцитѣ направиха това. Следъ обявяването на войната (5. октомврий) на 6., 8., 9. и 10. октомврий нашитѣ семафорни постове, миноносцитѣ и брѣговитѣ батареи констатираха, че вдлъжъ на нашия черноморски брѣгъ и предъ Варненския заливъ крейсераха следнитѣ турски военни кораби:

Броненосцитѣ <i>Хайрединъ Барбаросъ</i> , <i>Тургутъ Рейсъ</i>	}	10050 тона, 16.5 възела скоростъ, 6 ор. 279 мм., 8 ор. 105 м.м., 8 ор. 88 м.м., 3 минни тржби.

Крейсеритѣ <i>Хамидие</i> , <i>Меджидие</i>	}	3800 тона 22 възела скоростъ, 2 ор. 152 м.м., 8 ор. 127 м.м. 8 ор. 47 м.м., 2 мин. тржби.

Контръ миноносци 3—4 вимпела единици типъ:
Ядигаръ Миллетъ 600 тона, 2 ор. 88 м.м., 3 ор. 52 м.м. 3 м. т.
Самсунъ 305 тона, 28 въз. скоростъ 1 ор. 75 м.м., 6 ор. 49 м.м., 2 м. т.

Всичко повече отъ 6 бойни единици отъ общъ тонажъ 28600 тона и повече отъ 92 орджия и 15 минни апарати (тржби).

* * *

За стѣкмяване частитѣ на флота, за организиране и морската брѣгова и сухопѣтната отбрана на Варненск укрепенъ пунктъ и за наблюдение на черноморския ни брѣг на щаба на флота и укрепления пунктъ и на частитѣ отъ флота предстоеше много и усилена работа.

На 18. септемврий на началника на арсенала и съоръженията (зап. капитанъ лейтенантъ Божковъ) и на началника на неподвижната отбрана (капитанъ II р. Поповъ М.) се заповѣда: на първия—да приготви отъ ж. п. релси маска за блиндажъ за телеметра на 24. с. м. брѣгова батарея, а на втория — да направи блиндажа по даденитѣ му отъ щаба на флота чертежъ и указания. Блиндажа бѣше готовъ къмъ I. октомврий. Освенъ това, на началника на неподвижната отбрана се предписа да се разпоречи за направата на блиндажи, ниши и погребни за инсталиранитѣ вече на брѣга 100, 76 и 57. м. м. орджия, да се взематъ мѣрки за охраната на фароветѣ, пристанището и моста върху канала, съединяващъ Девненското езеро съ морето, на шосето за Бургасъ и да поеме управлението на търговския и военния портове.

Отъ Главната дирекция не телеграфитѣ и почитѣ и отъ инженерната инспекция се поискаха телефонни апарати, жица и изолатори за свързване на семафорнитѣ постове и нѣкои важни въ района на Варненския заливъ и морския

брѣгъ пунктове съ щаба на флота и укрепления пунктъ, а по-късно, на 20. септемврий, Министерството на войната се моли да разпоречи да се построятъ телеграфни и телефонни линии Калиакра — Каварна и Бургасъ — Месемврия.

На началника да Дунавската часть (капитанъ лейтенантъ Винаровъ Ев.) се телеграфира да изпрати 6 понтона за построяване още единъ мостъ върху канала (съединяващъ мострето съ Девненското езеро), който да бжде по-добре запазенъ отъ неприятелскитѣ артилерийски изстрели и да замѣсти съществующия на шосето за Бургасъ, въ случай че той бжде разрушенъ.

На 19. септемврий се запита Щаба на армията кога да се започне минирането на Варненския заливъ, а на началника на неподв. отбрана се заповѣда да разпоречи за затваряне входа въ пристанището съ находящитѣ се въ негово разпореджане плавателни съдове (биги, шалани и др.), по дадени отъ щаба на флота указания.

На Галата и Траката се поставиха прожекторитѣ, които още презъ първата нощъ откриха действие.

Започна се снаряжаването на снарядитѣ за 240, 100, 76 и 57 мм. орджия, което продължи до 28. септемврий за 240 м.м. снаряди и до 2. октомврий за другитѣ.

На прикомандированія къмъ щаба на флота за поржчки капитанъ II. отъ запаса Добревъ се възложи да организира семафорната служба и състави съответната инструкция, което той завърши къмъ 29. септемврий. Формира се семафорна команда отъ 79 матроси за обслужване 11 семафорни поста, вмѣсто предвиденитѣ по щата 9 поста. За заведующъ семафорната служба бѣ назначенъ мичманъ I. р. Тодоровъ Никола. Откриха се семафорни постове: Шабла, Калиакра, с. Екрене, мѣн.Св. Константинъ, н. Галата, Камчия, н. Емине, Месемврия, Созополъ и Зехтинъ Боруну. По-късно се откриха още два поста, въ Мидия (2, февруарий 1913. г.) и Иниада (8. февруарий 1913. г.).

Донесенията си семафорнитѣ постове правѣха:

Отъ Шабла — отъ начало съ коненъ ординарецъ до с. Шабла, отъ тамъ по телеграфа, приспособенъ за телефонъ до Каварна, а отъ тукъ по талеграфа до Варна.

Отъ Каварна — по държав. телеграфна линия до Варна.

Отъ Калиакра — по построенъ отъ телеграфна команда, презъ първитѣ дни на октомврий, телефонъ до Каварна и отъ тукъ по държавната телеграфна линия до Варна.

Отъ — Екрене — по телефонъ до с. Генкчилеръ и отъ тукъ по държавната телеграфна линия Балчикъ — Варна.

Отъ Св. Константинъ — по държавнитѣ телеграфна и телефонна линии Евксиноградъ — Варна.

Отъ Галата — по телефонна линия, построена отъ флота (презъ октомврий) до карантината и отъ тука по държавната телефонна линия до Варна.

Отъ Камчия — по телефонна линия, построена отъ флота (презъ октомврий и ноемврий) презъ с. Петра Гюндюзъ чешме — Варна.

Отъ Емине — по телефонна линия, построена презъ октомврий и ноемврий отъ телеграфна команда, до Месемврия и отъ тукъ по телеграфа въ Варна.

Отъ Созополъ по държавния телеграфъ въ Варна.

Отъ Зехтинъ — Боруну — отъ начало съ коненъ ординарецъ, и по-после по телефонна линия, построена отъ телеграфна команда до Созополъ и отъ тукъ по телеграфа въ Варна.

Отъ Иниада — по телефонната линия, строена отъ телефонна команда до Созополъ и отъ тука по телеграфа въ Варна.

Отъ Мидия (Серветъ Буруну) — по телефонъ до Иниада — Созополъ и отъ тука по телеграфа въ Варна.

Очевидно е, че тѣзи съобщения не бѣха отъ най-бързитѣ, но за нуждитѣ на семафорната служба бѣха задоволителни.

На 20. септемврий се назначи за комендантъ на Варненското пристанище зап. капитанъ П. р. Поповъ Н. въ Щаба на армията се изпрати за утвърждение изработеното въ щаба на флота вр. положение за управление на пристанището, което на 25. септемврий биде утвърдено.

Сжщия денъ съ телеграма отъ 20. септемврий, Щаба на армията заповѣда азъ да поема временно командването на Варненския портъ, да се започне минирането на залива и да се организира отбраната на порта съ разполагаемитѣ въ флота сръдства и по изработенъ лично отъ мене планъ, да се започне укрепяването на гр. Варна. Съобщаваше се още, че ще се изпратятъ 4 гаубици 15 с. м., 10 купулни 57 м. м. орджия, 8 десетстволни картечници Нобелъ, 2 деветфунтови полски и 2 (дълга и кжса) двадесетъ и четири фунтови обсадни батареи всичко 37 орджия и 8 картечници и че гарнизона на града ще се състои отъ 6 опълченски дружини.

Въ изпълнение на тази заповѣдъ и въ очакване пристигането на обещанитѣ войски и артилерийско въоръжение, начиная отъ 24. септемврий, до края на сжщия месецъ, извършихъ редъ рекогносцировки съ цель да се избератъ позиции за отбраната на гр. Варна при единъ евентуаленъ десантъ на северъ въ околността на с. Екрене и на югъ въ устието на р. Камчия.

На 21. септемврий отъ Министерството на войната (Главно интенданство) се получи предписание, съ което се съобщава, че гр. Варна е обявенъ за „укрепенъ пунктъ за про-

доволствени припаси и материали“ и че азъ се назначавамъ началникъ на Варненския укрепенъ пунктъ. Тази заповѣдъ по късно, на 9. октомврий, биде потвърдена и отъ Щаба на действующата армия.

Въ този денъ се събщи и на всички параходни агенции че отъ 21. септемврий 8 ч. пр. пл. Варненския заливъ е миниранъ и че влизането въ порта и излизането отъ него се разрешава само отъ 8 ч. пр. пл. до заходжане на слънцето и то съ пилотиране.

На началника на подвиж. отбрана заповѣдахъ да разпореди щото всѣка нощъ, отъ заходжане на слънцето до 8 часа сутринъта, миноносцитѣ да крейсероватъ по два презъ минното заграждение, което впрочемъ се започна чакъ на 26. септемврий, когато започна и минирането на залива.

Моли се разпореждането на Щаба на армията да се изпратятъ артилерийски офицери за ръководене трасирането и изработването на батареитѣ и поставяне на платформитѣ за крепостнитѣ орджия, които се очакваха, тъй като нѣмаше други способни за тази работа офицери въ гарнизона.

На 25. септемврий сутринъта началника на неподв. отбрана донесе, че подводнитѣ мини сж приготвени за хвърляне въ морето и че плана на минното заграждение, изработенъ споредъ даденитѣ му отъ щаба на флота скица и указания, е готовъ*). Заповѣда му се да започне поставянето на минитѣ щомъ състоянието на морето позволява.

На началника на Варн. телеф. пощенска станция се писа да даде въ разпореждане на укрепления пунктъ технически персоналъ за откриване телеграфо-пощенска станция въ управлението на укр. пунктъ за свързване чрезъ градската централна телефонна станция съ телефоннитѣ постове на Св. Константинъ, с. Кестричъ, Ташъ Табия на сев. фронтъ и фара на Галата на юж. фронтъ.

На 26. септемврий 3 ч. сл. пл. пристигна Силистренската опълченска дружина, която по-късно, на 28. септемврий, по разпореждането на началника на 4. Преслав. дивиз. областъ замина за с. Трупчиларъ за държане въ респектъ раздвижилитѣ се тамъ и околността турци, отъ кждето, по мое настояване се завърна на 1. октомврий, по заповѣдъ отъ Щаба на армията.

На 27. септемврий на началника на неподв. отбрана се изпрати списъка на семафориститѣ съ заповѣдъ да ги приготви и снабди съ всички нуждни вещи, предмети и оржие. На следния денъ съ миноносцитѣ „Храбри“ и „Строги“ се

*) Една комисия подъ председателството на кап. П. р. Поповъ М. още презъ лѣтото на 1911. г. бѣше изработила планъ за минно заграждение на Варненския заливъ въ 2 линии, но този планъ се изостави, понеже не бѣше съобразенъ съ сръдствата на флота. Б. А.

мафориститѣ бѣха отведени на установенитѣ семафорни постове по черноморския брѣгъ отъ с. Шабла до Зехтинъ Бо-руну (Атъ Лиманъ).

Съ заповѣдь по гарнизона бѣха направени следнитѣ назначения;

1) Офицера за поржчки при щаба на флота кап. II р. Добревъ за плацъ комендинтъ на гр. Варна.

2) Домакина на флота майоръ Чалъковъ — за домакинъ и на гарнизона.

3) Началника щаба на флота лейтенантъ Ганчевъ Богданъ — за началникъ щаба и на Варненския укр. пункт.

На 28. септемврий се поставиха тритѣ плаващи минии батареи на котва на закрито, а именно: една задъ вълноло-ма на Евксиноградското пристанище, друга задъ носа Гала-та и трета до фара на източния вълноломъ на порта.

На 29. септемврий на началника на неподв. отбрана се предписа да изработи проектъ за заграждане входа на мор-ския каналъ съ бонове отъ дървенъ материалъ, а на начал-ниците на частитѣ — офицери миньори — да изработятъ проекти за ржчни бомби. По удобрения отъ представени-тѣ нѣколко чертежи образецъ, въ арсенала на флота по-къс-но се изработиха 706 ржчни бомби. Една частъ отъ тия бом-би се изпрати на семафорнитѣ постове (по 10 за постъ), а друга на южния театъръ на военнитѣ действия*). Часть отъ тия бомби по-късно, 28. юний 1913. г.) се даде и на флот-ския ешалонъ, изпратенъ срещу гършитѣ въ Мехомия.

На коменданта на пристанището се предписва да раз-пореди за изчистянето (драгирането) входа и изхода на мор-ския каналъ.

Започна се пренасянето на пазенитѣ въ складоветѣ на флота специални платформи за 15 с. м. гаубици въ пригот-венитѣ отъ по-рано (следъ 1900. г.) батареи по за 2 гаубици на Галата и Траката.

На 30. септемврий на коменданта на пристанището се заповѣда всички плавателни сждове отъ Балчикъ и Каварна да се приберятъ въ Варненския портъ, а по-малкитѣ и лод-китѣ да се оставятъ на мѣстото, като се извадятъ на брѣга и при опасностъ да попаднатъ въ ржцетѣ на противника, да се изгорятъ за да не ги използва за десантъ.

На 1. октомврий пристигна командира на 3. крепостно обсадно отдѣление отъ видинския крепостенъ баталионъ ма-йоръ Начевъ съ 3 офицери и 245 долни чанове.

На 4. октомврий на началниците на подвижната и не-подвижната отбрана се съобщи задачата на частитѣ имъ въ

*) Освенъ тия бомби въ работилницата на Дунавската часть въ Русе, по инициативата на началника на сжщата кап. лейт. Винаровъ се изработиха 1500 бомби, отъ които 1125 се изпратиха съ команди отъ Дунав. часть. на южния театъръ на военнитѣ действия. Б. А,

случай на война съ Турция. На началника на подвижната от-брана, комуто още на 13. септемврий се бѣше съобщило, че въ случай на война съ Турция отряда (крейсера „Надежда“ и 6-тѣ миноносци) ще остане въ порта, заповѣдахъ да направи провѣрка, по таблицитѣ за стрелбата, каква е вѣроятността да пострадатъ миноносцитѣ въ порта и да изложи какъ би противодействувалъ на всички вѣроятни действия на турския флотъ противъ Варненския заливъ. Кап.-лейтенантъ Анге-ловъ донесе, че най-доброто мѣсто за миноносцитѣ е меж-до източния вълноломъ и че вѣроятността за нападение въ единъ миноносець (126. кв. м. хоризонтална повърхность) отъ 10000 м. разстояние, при прицелна стрелба, е 0.15% или 670 снаряда за едно сполучливо попадение

На коменданта на пристанището се заповѣда да раз-пореди да се премѣстятъ всички запалителни вещества (пет-роль, бензинъ, масла и др.) на брѣга на езерото или вдлъжъ на канала.

Отъ градския кметъ и градската реквизиционна коми-сия се поискаха сведения за шанцовия инструментъ и спи-съкъ на ветеринарнитѣ лѣкари и фелдшери въ града.

Вечерята къмъ 10 часа се получи телеграма, съ която Щаба на действующата армия съобщава Височачшата запо-вѣдь отъ 5. октомврий за обявяне война на Турция и че неприятелскитѣ действия започватъ сжщия день.

II. Обявяване на войната

(5 октомврий)

Въ 6 ч. и 50 м. пр. пл. на 5. октомврий се издаде след-ната

Заповѣдь

по

Варненския гарнизонъ

№ 1.

Щабъ гр. Варна
Офицерско събрание

5. октомврий 1912. г

6 ч. 50 м. пр. пл.

§ 1.

Съ Височайша заповѣдь по действующата армия № 15 отъ 5. октомврий войната съ Турция е обявена отъ 5. октом-врий 1912. г. и неприятелскитѣ действия започватъ отъ този моментъ.

§ 2.

На повѣрения ми гарнизонъ и флота е възложено да отбранява гр. Варна и Варненския портъ по сухо и по море, за което:

§ 3.

А. Флотъ

а) Подвижна отбрана

Кап.-лейтенантъ Ангеловъ

- 1) Две групи миноносци
- 2) Крейсеръ Надежда

Да наблюдаватъ противника по море и противодействуватъ на всички възможни отъ негова страна действия противъ Варненския заливъ въ зоната отъ р. Камчия до Батовската рѣка, а при благоприятни случаи и по далечъ, безъ да се излагатъ на отрѣзване отъ варнеския заливъ.

3) Плаващи минни батареи: една въ Евксиноградския пристанъ, друга въ рибарската барака при Галата, трета до фара на източния вълноломъ на Варненското пристанище.

Да разстрелватъ неприятелскитѣ кораби, които би се опитали да се промъкнатъ въ залива или порта.

б) Неподвижна отбрана
Кап. II р. Поповъ М.

1) Минна частъ
Лейтенантъ Винаровъ С.

Да наблюдава и поддържа въ изправностъ миннитѣ, боновитѣ и други заграждения предъ входа на залива и порта.

2) Брѣгови батареи
Кап. Желѣзовъ Милт.
Брѣгова батарея 2 ор. 24 см.
" " 2 ор. 10 "
" " 2 ор. 10 "
57 и 76 м. м. " 2 ор.

Да обстрелватъ неприятелскитѣ кораби, които би се появили предъ Варненския заливъ и би се опитали да бомбардиратъ брѣговетѣ, града и порта, да тралятъ или разрушаватъ минното заграждение или да форсиратъ боноветѣ.

3) Семафорни станции
Мичманъ I р. Тодоровъ Н.

Да наблюдаватъ за противника и своевременно да донасятъ въ портовитѣ казарми, штаба на флота и управлението на Варненския гарнизонъ, чрезъ най-близкитѣ телеграфни и телефонни станции или по полски летящи пощи, всички сведения, които, съгласно даденитѣ имъ инструкции, представляватъ интересъ за отбраната на Варненския портъ, гр. Варна и въобще на брѣговетѣ.

§ 4.

Б. Сухопѣтни сили

а) Северенъ секторъ
Майоръ Мановъ
1. Варн. опѣл. друж.

Да противодействува на десантъ въ участъка Балчикъ-Варна, като отбранителната позиция се подготви на гребена, който отъ висотата 130 с.-и. отъ с. Кестричъ се спуска къмъ морето.

б) Юженъ секторъ
Майоръ Генковъ
Силистрен. опѣл. друж.

Да противодействува на десантъ на неприятелски войски въ участъка Варна — р. Камчия, като главна отбранителна позиция се подготви на гребена, южно отъ с. Галата, между последното село и Девненското езеро по линията на старитѣ турски редути.

в) Маневрирующъ войски
Майоръ Бриньоли
Допълняюща дружина на 8.п.п.
1. Варн. оп. дружина.

Да се съсрѣдоточатъ северно отъ казармитѣ на 8 пех. полкъ по заповѣдь.

г) Резервъ
Лейтенантъ Касабовъ
Портовата рота отъ неподвиж. отбрана,

Да се построи южно отъ казармата на 8. Прим. полкъ по заповѣдь.

§ 5.

За наблюдение и охрана на фланговетѣ на главната отбранителна позиция отъ къмъ сушата да се взематъ отъ съответнитѣ началници нужднитѣ мѣрки, като на платото на с.-и. отъ с. Кестричъ и около с. Кьоклюджа (с. Звездица), съответно на северния и южния сектори, се приготвятъ отбранителни застави за упорита отбрана.

§ 6.

Главнитѣ превързочни пунктове ще се откриятъ по разпореждането на съответнитѣ началници на секторитѣ на мѣста, указани отъ тѣхъ.

§ 7.

Доволствието ще става съ топла храна, приготвена отъ продукти, които се получаватъ отъ Варна, съ изключение въ време на боя и когато се нѣма възможностъ да се готви или да се получаватъ съестни припаси.

§ 8.

За сега азъ ще се намирамъ въ града, въ комендантското управление, кждето да се изпращатъ всички донесения

по телеграфа, телефона или ординарци, споредъ случая и разполагаемитѣ срѣдства.

За мѣстонахождението ми по-после ще се съобщава своевременно на частитѣ.

Началникъ на гарнизона
(п.) в. инженеръ подполковникъ Лудогоровъ
Началникъ щаба
(п.) лейтенантъ Ганчевъ

Отслужи се молебень по случай обявяването на войната, следъ който поздравихъ частитѣ отъ гарнизона съ започване на войната.

А. Появяване на турския флотъ предъ Варненския заливъ.

(6. октомврий)

Първата среща на миноносцитѣ съ турскитѣ военни кораби

На 6. октомврий миноносцитѣ „Храбри“ (лейтенантъ Серафимовъ) и „Строгий“ (лейтенантъ Стояновъ) бѣха предупредени на 5. октомврий 9 ч. сл. пл., че семафорнитѣ станции къмъ 6 ч. сл. пл. забелязали на и. отъ Созополъ малки бързоходни кораби, съ курсъ къмъ северъ. Крейсераувайки предъ Варненския заливъ, въ 6 ч. 15 м. пр. пл. тия два миноносца забелязватъ 2 голѣми и 1 малъкъ кораби (споредъ донесенията на семафорнитѣ постове броненосецитѣ „Хайрединъ Барбаросъ“, „Тургутъ Рейсъ“ и 2 контръ-миноносци типъ „Ядигяръ Миллетъ“ и другъ типъ „Самсунъ“ или „Айтабъ“). За да ги следятъ по-отблизо, миноносцитѣ трѣгватъ къмъ тѣхъ и когато ги приближаватъ до 2 мили (3700 м.) забелязватъ, че 2 неприятелски контръ-миноносци се приближаватъ и се стараятъ да ги заградатъ. Предъ по-силния противникъ, ясниятъ вече день и тихото море, при липса на шансъ за успѣхъ, двата миноносци повръщатъ къмъ северния проходъ на минното заграждане на залива и въ това време, 6 ч. 45 м. единъ отъ голѣмитѣ кораби, а следъ него всички други, откриватъ огънь по миноносцитѣ и въ продължение на 30 мин., до 7 ч. 15 м., изстрелватъ по тѣхъ около стотина снаряда, между които и такива отъ 280 м. м. калибръ. Нашитѣ миноносци даватъ по единъ само орждеенъ изстрелъ и се връщатъ въ порта, невредими и бодри, а броненосцитѣ продължаватъ до крейсераувайтъ предъ залива на 17 мили с.—и. отъ Варна.

Сжщитѣ кораби се появили на другия день, 7. октомврий, и до стѣмняване крейсерауватъ между Емине и Калиакра.

а) Бомбардирането на Каварна, Екрене, поста на Св. Константинъ и фара на Евксиноградското пристанище (8. октомврий)

Следъ двудневно (на 6. и 7. октомврий) крейсерауване между Калиакра и Емине, турскитѣ броненосци „Тургутъ Рейсъ“ и „Хайрединъ Барбаросъ“ изчезватъ и на 8. октомврий сутринята предъ Каварна се явяватъ бронирани крейсери „Хамидие“ и „Меджидие“, най-добритѣ турски военни кораби и единъ контръминосецъ, типъ „Ядигяръ Миллетъ“. Къмъ 8 ч. 50 м. пр. пл. тѣ спущатъ на водата две лодки съ въоръжени войници и ги изпращатъ къмъ скелята на Каварна. Пожени срещнати съ огънь отъ семафорния постъ, лодкитѣ повръщатъ къмъ крейсераувайтѣ, безъ да допрятъ до брѣга. Следъ това една отъ крейсераувайтѣ започва да обстрелва пристанището, като повредилъ митницата и скелята.

Въ 10 ч. 30 м. турския отрядъ се отправя къмъ югъ и въ 12 ч. 5 м. сл. пл. започва да обстрелва последователно висотитѣ при с. Екрене, санаториума, поста при св. Константинъ казармата и парната и електрическа инсталации на Евксиноградския дворецъ, безъ, обаче, да причини нѣкакви значителни повреди и загуби. На висотата при с. Екрене е убитъ единъ само опълченецъ. Ранени нѣма.

Отъ 3 ч. 30 м. до 4 ч. сл. пл. турския отрядъ, държейки се траверсъ на св. Константинъ, вѣнъ отъ зоната на минното заграждение, безрезултатно обстрелва фара на Евксиноградското пристанище и къмъ 5 ч. 30 м. неприятелскитѣ кораби се отправятъ: „Хамидие“ — къмъ Калиакра, а „Меджидие“ и контръ-миносеца — къмъ Емине.

1) *Действие на крепостнитѣ орждия.* Въ време на бомбардировката на поста св. Константинъ първата 24 фунтова батарея, поставена вече на 7. октомврий, подъ Ташъ Табия (гл. черг. бат. № 3 и 4) открива огънь, който азъ, минавайки пжтьомъ край батареята, спрѣхъ, понеже снарядитѣ не достигаха до морето, а падаха на приборѣжната висота, (западно отъ санаториума царица Елеонора), заета отъ една рота отъ Видинската опълченска дружина (майоръ Бриньоли). До моето пристигане батареята вече бѣше успѣла да даде 14 изстрела съ гранати и по увѣрението на командира на батареята, зап. подпоручикъ Каменовъ Хр. снарядитѣ стигали до морето!

Другитѣ батареи, 24. с. м. брѣгова и 10 с. м. брѣгова на Траката, които посѣтихъ пжтьомъ, отивайки къмъ Ташъ Табия и на които заповѣдахъ да не откриватъ огънь до като корабитѣ не приближатъ на действителенъ изстрелъ, мълчеа.

2) *Действията на подвижната отбрана.* Въпрѣки всѣкакви правила за действие съ миноносцитѣ и даденитѣ

му инструкции, началника на подвижната отбрана кап. лейтенант Ангелов по своя инициатива, въ 2 ч. 15 м. сл. пл. заповѣдва на миноносцитѣ „Храбрий“ (лейтенант Серафимовъ и „Летящи“ (лейтенант Альовъ) да произведатъ рекогносцировка къмъ Св. Константинъ (отдето Щаба на укрепения пунктъ имаше вече донесение по телефона) и ако се удаде благоприятенъ случай да атакуватъ неприятелската ескадра! . . .

Миноносцитѣ въ 2 ч. 40. м. излизатъ презъ северния проходъ на минното заграждение, при Евксиноградъ, достигатъ на траверсъ на Св. Константинъ и когато турскитѣ кораби откриватъ по тѣхъ огънь отъ разстояние 3¹/₂ мили (около 6. к. м.) завръщатъ се въ порта невредими, макаръ обстрелвани отъ неприятеля съ около 45 снаряди отъ разни калибри въ продължение на около 15. мин. За тази неумѣстна и безцелна рекогносцировка и въобще, за неумѣние да командува отряда, на следующия день, 9. октомврий, смѣнихъ кап. лейтенант Ангелова отъ длъжността началникъ на подвижната отбрана и го назначихъ домакинъ на Варненски укрепенъ пунктъ, а на негово мѣсто назначихъ помощника му капитанъ — лейтенант Ковачева, който сжщо не оправда надеждитѣ ми и по-късно, на 11. мартъ 1913. г. биде отстраненъ отъ длъжностъ, като подсждимъ за отказа му да води отряда миноносци за преследване неприятелски транспортни кораби, презъ нощта на 31. октомврий, подъ предлогъ на болестъ.

3) Действията на пехотата. Макаръ донесенията отъ семафорнитѣ постове да не бѣха достатъчно ясни и пълни*), за противодействие на евентуаленъ турски десантъ заповѣда се: 1. Варн. опъл. дружина (майоръ Мановъ), находяща се въ селата Дишпудакъ и Екрене, — да замине за Балчикъ; на портовата рота (лейтенант Касабовъ), находяща се въ манастира св. Константинъ — да замине за Каварна; на ломск. опъл. дружина (подполковникъ Черковски) — да заеме мѣстото на 1. Варн. опълч. дружинан въ селата Екрене, Дишпудакъ и Генкчилеръ, а Бдинската оп. дружина, подъ временното командуване на зап. майоръ Бриньоли — да заеме манастира св. Константинъ и с. Кестричъ.

За оформяване на тѣзи разпореждания къмъ 1 ч. 30 м. се издаде следната

Заповѣдъ
по
Варненския гарнизонъ
№ 2

Щабъ гр. Варна
офицерско събрание

8. октомврий 1912. г.
1 ч. 30 м. сл. пл.

*) Първитѣ донесения отъ семафорнитѣ постове въ Каварна и Балчикъ гласятъ че тур. флотъ стоварилъ тамъ (въ Каварна) десантъ за числеността на който нѣмало сведение. Б. А.

(Карта 3 верстова)

§ 1.

По донесение отъ семафорнитѣ постове при Каварна и Балчикъ, неприятелския флотъ прави опитъ за десантъ при Калиакра и маневрира между Каварна и Балчикъ въ съставъ два кораба типъ „Хамидие“, за което :

§ 2.

Северния секторъ

Подполковникъ Черковски

1. Варн. оп. дружина
Вид. " "
Ломска " "
Портовата рота

Да противодействуватъ на десантитѣ въ участъка Каварна — св. Константинъ, като се изпрати една дружина въ участъка Каварна — Батовска рѣка; една рота отъ нея да се изпрати въ Каварна, една въ Балчикъ и две северно отъ Балчикъ на удобна позиция, но не много далечъ. Друга дружина, отъ която по една рота въ селата Екрене и Дишпудакъ и две роти въ Генкчилеръ. Третя дружина въ Кестричъ и св. Константинъ.

§ 3.

Резервъ
Майоръ Вангеловъ
доп. друж. 8. Прим. полкъ

Въ мое разпореждане

§ 4.

За наблюдение на фланговетѣ и тила началника на сев. участъкъ да вземе съответнитѣ мѣрки, за отбиване всѣко покушение.

§ 5.

Главния превързоченъ пунктъ да се открие по разпореждане на началника на сев. секторъ на мѣсто, което той избере, като земе мѣрки за събиране срѣдства за евакуиране и събиране на болнитѣ и раненитѣ.

§ 6.

Доволствието ще става съ топла храна, приготвена отъ продукти, които ще се получаватъ отъ Варна или Балчикъ, съ изключение, когато нѣма възможностъ да се готви или получаватъ съестни продукти.

§ 7.

За сега съмъ въ гр. Варна, Комендантското управление гдето да се изпращатъ всички донесения съ всички разполагаеми срѣдства.

Командиръ на порта и началникъ на гарнизона.
(п.) Воен. инж. подполковникъ Лудогоровъ
Началникъ щаба
(п.) лейтенантъ Ганчевъ.

Въпрѣки не до тамъ разяснената обстановка, азъ издадохъ заповѣдта № 2, съ която оформихъ направенитѣ предварително разпореждания, целящи по-сигурното наблюдение на брѣговетѣ, северно отъ Варна и бързото противодействие на малки турски десанти (партии и команди), които бѣха повѣроятни тука (съ целъ да се подбуди многобройното въ Добруджа турско население къмъ безчинства и бунтъ) и успокоението на прибрѣждното българско население, което още съ появяването на турскитѣ военни кораби, започна да се тревожи и чрезъ надлежнитѣ власти (кметоветѣ въ селата и градоветѣ Балчикъ и Каварна) молѣше да му се изпрати войска или оръжие за самоотбрана отъ турското население, което по донесение отъ селата, започнало да проявява аrogантност, злорадство и заканване.

До издаване на горната заповѣдъ се направиха следнитѣ разпореждания:

1) Съ телеграма до коменданта на гр. Добричъ (зап. полковникъ Панигерски), въ разпореждане на когото, споредъ съобщение отъ началника на 4. Преславска дивизионна областъ (запасенъ генералъ Вълковъ) била изпратена една дружина отъ Шуменъ, се моли за подкрепление на Варненската опълченска дружина въ Балчикъ.

2) Извика се въ Варна опълченска дружина отъ с. Ново село, за която имаше сведение отъ Шуменъ, че се намира тамъ на разположение.

3. Съ телеграма до началника Щ. Д. А. се моли разпореждането да се изпратятъ отъ Шуменъ две полски (7. 5. с. м.) Круповски батареи.

Отъ донесенията на семафорнитѣ постове преди пладне на 8. октомврий, се изтъкваха две твърде важни обстоятелства, на които трѣбва да се обърне надлежното внимание за да се избѣгватъ за въ бждеще недоразумѣнията и лошитѣ послѣдствия отъ тѣхъ.

Опитването на турцитѣ да изпратятъ на брѣга две лодки съ въоръжени войници, съ неизвестна за постоветѣ въ Каварна целъ, се предава въ щаба на укрепления пунктъ, като десантъ. Понеже семафорния постъ въ Каварна не е видѣлъ да слѣзатъ на брѣга турци, той не е можалъ да донесе, че турцитѣ сж направили десантъ въ неизвестна численост. Това донесение, предадено по телефона отъ Каварна въ Балчикъ и отъ Балчикъ въ Варна презъ градската телефонна централа, очевидно е изопачено подъ впечатлителността на нѣкой отъ цивилнитѣ телефонисти.

Полученото въ Варна известие за десантъ на неизвестното число турци се предава изъ града отъ телефониститѣ още по-преувеличено: неизвестното число дебаркирали турци стига до внушителното число 5000 души и въ града се разнаса паника. Нѣколко граждани и гражданки се качватъ на трена и избѣгватъ едни до Гебедже, други до Провадия, а трети до Шуменъ и Русе. По този начинъ мѣлвата за десантъ на турцитѣ въ Каварна и Балчикъ се пренесе въ цѣла България.

Забележително е въ случая, че освенъ кмета на градъ Варна, никой другъ не дойде въ управлението да провѣри доколко циркулирующитѣ въ града слухове за турски десантъ сж вѣрни. А че въ града, между нѣкои граждани е имало паника азъ узнахъ само следъ нѣколко дена.

Първата мѣрка, която се взе за да се избѣгне въ бждеще разпространението между населението лъжливи и тревожни слухове, бѣше да забраня да се говори по телефона отъ частни лица и да предупредя началницитѣ на телеграфопощенскитѣ станции въ Варна, Балчикъ и Каварна, че ще ги държа отговорни за издаване на разговоритѣ между частитѣ и управлението на пункта. Това, обаче, не помогна, ето защо покъсно решихъ въ Балчикъ и Каварна да се поставятъ военни телефонисти, а линиитѣ да се изолиратъ отъ варненската телеграфопощенска станция и да се отведатъ въ отдѣлна военна централа на сев. край на града. По този начинъ щѣше да се гарантира до нѣкъде тайността на сношенията по телефона и сигурността на съобщенията въ случай на бомбардировка на града и разрушение на телеграф. и телеф. линии въ града.

Къмъ това време, 8. октомарий, положението на варненския укрепенъ пунктъ бѣше следното:

1) *Семафорнитѣ постове* открити, но не всички могатъ бързо да изпращатъ донесенията си поради липса на телеграфни и телефонни съобщения между тѣхъ и Варна.

2) *Флота* напълно готовъ, брѣговитѣ батареи (2 оръдия 24 с. м., 4 ор. 10 с.м., 1 ор. 76 и 1 ор. 57. м.м.) напълно готови и снабдени съ достатъчно бойни припаси; команди на брѣга въ порта около 600 човѣка съ 300 пушки.

3. Гарнизонъ

а) Пехота.

Допълняюща дружина на 8. полкъ: 7 оф. 1805*) д.ч. въ Варна.
1. Варн. оп. " 6 оф. 702 д. ч. въ Дишпудакъ и Екрена
2. " " 4 оф. 300 д. ч. въ Варна

*) Въ това число 630 новобранци отъ 36 наборъ

Силистр. оп. " 7 оф. 1076 д. ч. въ селата
Галата, Петра, Яйла и Старо-Орѣхово.
Ломска оп. " 5 оф. 1070 д. ч. въ Варна
Видинска " 7 оф. 1074 д. ч. въ Варна
Всичко 36 офицери и 6180 подоф. и войници

б) Крепостна артилерия

8 ор. 24 фунтови медни: 4 дълги на позиция подъ Ташъ-Табия (бат. № 3.) и 4 дълги на Галата (бат. № 17.)

4 картечници десетостволни въ гр. Варна

Всичко 8 орждия, 4 картечници 3 оф. и 245 д. ч. отъ Вид. кр. баталионъ

4) Минно заграждане — готово.

5) Телефонно съобщение въ района на укр. пунктъ само до 24 с.м. батарея, Св. Константинъ и Галата

6) Фортиф. работи — никакви

Тукъ заслужава да се спомене, че въпрѣки липсата на планъ за мобилизация и отбрана на Варненския укрепенъ пунктъ отъ мирно време *) и едновременната грижа за мобилизиране на една такава сложна частъ като флота и морската служба по наблюдението на 200 к. м. морски брѣгъ между ромънската и турската граници, и отбраната на 50 к. м. морски брѣгъ (отъ Балчикъ до Камчия) въ продължение на 20 дена можеше да се направи нѣщо повече по отбраната на Варна отъ къмъ суша, (но липсваха ръководители по фортификационнитѣ, артилерийскитѣ и др. технически работи и достатъчно гарнизонъ още отъ самото начало. Отъ обещанитѣ 4 опълченски дружини къмъ 28. септемврий на лице бѣха само 3, четвъртата (Козлодуйска) пристигна на 10. октомврий, а по-големата частъ отъ крепостната артилерия пристигна едва на 10. и 11. октомврий.

Въ очакване пристигането отъ Видинъ остатъка отъ крепостната артилерия **) се издаде заповѣдь по артилерийската частъ, както следва:

Заповѣдь

по 3

Варненския укрепенъ пунктъ.***)

№ 3

*) При приемане комендантското управление отъ командира на 2. бригада отъ 4. пресл. див. полковникъ Енчевъ мобилизационенъ планъ не получихъ. Следъ войната, когато полков. Енчевъ се уволни, новоназначения бриг. к-ръ полковникъ Киселовъ ми каза, че намѣрилъ въ чекмеджето на бюрото въ управлението на бригадата нѣкакви разхвърлени книжа по мобилизацията на Варн. укр. пунктъ Б. А.

**) Командира на Вид. креп. баталионъ артил. инж. подполковникъ Кирковъ, който бѣше назначенъ за началникъ креп. артилерия на Варн. укр. пунктъ пристигна въ Варна едва на 8. октомврий 4. ч. сл. пладна Б. А.

***) Следъ 9. октомврий, съгласно телеграмата отъ Щ. Д. А., съ която гр. Варна се обявява за укр. пунктъ, заповѣдитѣ се издаваха по Варненския укр. пунктъ. Б. А.

Щабъ
Варн. оф. събрание

10. октомврий 1912. г.
8 ч. пр. пл.

(Карта 1: 40,000 руска)

Частъ артилерийска

§ 1.

За артилерийската отбрана на гр. Варна отбранителната линия се раздѣля на 3 сектора:

1) Северенъ секторъ въ участъка Бююкъ Франга — с. Кестричъ — Св. Константинъ.

2) Юженъ секторъ въ участъка южнитѣ брѣгове на Девненското езеро — с. Звѣздица (Кюклюджа) — с. Галата.

3) Източния секторъ включва групата брѣгови батареи.

§ 2

Артилерията отъ източния секторъ се подчинява на началника на неподвижната отбрана отъ флота на Негово Величество, кап. II. р. Поповъ Михаилъ.

§ 3

Въ подчинение на началника на артилерията на укрепения пунктъ остава крепостно-обсаднитѣ и полскитѣ батареи въ сев. и южния сектори.

§ 4.

Началникъ на секторната артилерия въ северния секторъ назначавамъ командира на 3. крепостно-обсадно отделение отъ Видинския креп. баталионъ майоръ Начевъ и за началникъ на секторната артилерия въ южния секторъ — командира на група отъ сжщия баталионъ майоръ Тодоровъ

§ 5.

Началника на артилерията на укрепления пунктъ да избере артилерийска позиция въ тилната отбранителна линия, сжщо и въ преднитѣ пунктове на северния и южния сектори.

§ 6.

Устройството на батареитѣ да се извършва последвателно споредъ времето на пристигането имъ въ укрепления пунктъ.

№ 7.

За въоръжението на северния секторъ да се оставятъ: една 24 фунтова батарея — 4 орждия дълги, една 15 с. м. гаубична батарея — 4 орждия, три 57 м. м. куполни батареи — 6 орждия.*)

За въоръжението на южния секторъ: една 24 фунтова батарея — 4 орждия дълги, една 24 фунтова батарея — 3 орждия кжси, една 57 м. м. куполна батарея — 2 орждия.

Въ крепостенъ артилерийски резервъ да се оставятъ две 9 фунтови полски батареи — 12 орждия.

*) Куп. орждия пристигатъ въ Варна на 10. октомврий и се поставятъ на позиция на 11. октомврий 1912. г. Б. А.

Въ случай на нужда батареитѣ да могатъ и трѣбва да се мѣстятъ отъ единъ секторъ за усиляване на другия.

§8.

За спазване силитѣ на войницитѣ копането на батареитѣ да се извършва отъ работници, взети отъ мѣстното население.

§9.

Службата въ батареитѣ се организира съгласно инструкцията за употреблението на креп. обсадната артилерия въ боя.

§10.

Инструментъ за устройство на батареитѣ да се вземе отъ инженерния паркъ, а строителни материали по реквизиционенъ начинъ.

Комендантъ на Варненския укр. пунктъ
(п) в. инженеръ подполковникъ Лудогоровъ
Началникъ на артилерията на укр. пунктъ
п) арт. инженеръ подполковникъ Кирковъ.

б) Блокиране на черноморскитѣ брѣгове

Отъ 9. до 19. октомврий включително турския отрядъ (броненосцитѣ „Тургутъ Рейсъ“ „Хайрединъ Барбаросъ“, крейсера „Хамидие“ и „Меджидие“ и контръ миноносци типъ „Ядигяръ Миллетъ“) въ пленъ составъ (на 11. октомврий въ 12 ч. 30 м. предъ Бургаския заливъ) или по части и отдѣлни кораби, крейсера между носовитѣ Калиакра и Емине, а по нѣкога до Созополъ и турско-българската граница, като прави опити да влѣзе въ сношение съ брѣга въ Балчикъ (на 15. октомврий 9 ч. 30 м. крейсера „Хамидие“ изпраца на скелата единъ катеръ, който предава на районния началникъ подпоручикъ Колевъ две писма *) едното за балчикския, а другото за варненския кметове и въ 1 ч. 30 м. сл. пл. се връща за отговоръ, но недопуснатъ да се приближи до скелата, връща се при крейсера); въ Созополъ (на 11. октомврий една лодка съ бѣлъ флагъ, изпратена отъ единъ крейсеръ, вѣроятно „Хамидие“, се приближава до брѣга и иска да говори съ коменданта, но следъ отказъ връща се назадъ) и на Калиакра (на 17. окт. въ 3 ч. сл. пладне единъ крейсеръ спуща катеръ на вода, който взелъ направление къмъ св. Константинъ около мѣстото на минната банка и въ 3 1/2 часа билъ дигнатъ на борта) и обстрелва постовитѣ на Калиакра (на 9. октомврий единъ контраминосецъ дава 5 изстрела по семафорния постъ безъ резултатъ) и фара на Елиние (на 11. октомврий въ 11 ч. пр. пл. крейсера „Хамидие“ обстрелва фа-

*) Писмата сж представени въ Щ. Д. А. Въ тѣзи писма командира на крейсера „Хамидие“ кани балчикския и варненския кметове да предадатъ градоветѣ за избѣгване разрушението имъ.

ра, като дава 9 изстрела, отъ които 3 попадатъ добре и счупватъ фенера и вратата на фара) и 24 с. м. батарея (на 11. октомврий крейсера „Меджидие“, предизвиканъ отъ брѣговата 24 с. м. батарея, дава по нея три залпа).

Отъ 20. до 26. октомврий включително турскитѣ кораби се явиха предъ нашитѣ брѣгове на 20., 21. и 23. октомврий. На 20. октомврий единъ отъ турскитѣ крейсери „Хамидие“ или „Меджидие“ приближава къмъ пограничния постъ № 6. на югъ отъ п. Галата и спуща единъ катеръ на вода. Часовия забелъзавъ катера на около 500 м. отъ брѣга, дава единъ изстрелъ, лязва катера не отговорилъ и продължилъ пжтя си. Следъ малко, слелъ подаване нѣкакъвъ сигналъ отъ крейсера, катера повръща назадъ. Цѣлия постъ вече на кракъ дава два залпа отъ по 6 изстрела по катера, който се изгубилъ въ тъмнината заедно съ крейсера. На 21. и 23. октомврий съответно въ 4 ч. и 6 ч. 30 м. пр. пл. при Шабла и Калиакра се явяватъ за малко време по единъ миноносецъ. При Каалиакра миноносеца спуща една лодка, която се отправя къмъ брѣга, но обстрелвана отъ семафорния постъ, връща се обратно при миноносеца, който следъ като я прибира, се отправя къмъ Емине.

Отъ 27. до 31. октомврий, на 1, 4, 5, и отъ 10. до 14. ноемврий турскитѣ кораби се явяватъ на хоризонта и крейсера между Емине и Калиакра, но между тѣхъ се забелязватъ и старитѣ кораби за брѣгова отбрана „Асарни Тевфикъ“ (на 28. октомврий) „Муане — Заферъ“ (на 30. октомврий), и „Авнилахъ“ (на 31. октомврий). Отъ тия кораби „Асари Тевфикъ“ презъ ноемврий 1912. г. заседна на подводна скала при Подима, на фланга на Чаталджанската позиция, и тамъ стана жертва на морскитѣ вълни, следъ което турцитѣ успѣватъ да снематъ частъ отъ вѣоржжението му, но напразно се опитватъ да го спасятъ.

Отъ 16. ноемврий до примирието на 21. сжщия месецъ и следъ тази дата, турскитѣ кораби не се явиха вече на хоризонта предъ черноморскитѣ ни брѣгове въ участъка Калиакра — Зехтинъ Буруну, съ изключение на 6. февруарий предъ н. Зехтинъ Буруну (единъ голѣмъ и два малки военни кораби), на 13. февруарий 2. ч. 50. м. сл. пл. предъ Калиакра (три миноносци) и на 14. февруарий презъ ноцъта предъ Варненския заливъ (сигнални огньовете).

Отъ тия дребни действия на турския флотъ, следъ 9. октомврий личи, че главната негова задача е била да блокира нашитѣ брѣгове съ целъ да прикрива турския воененъ транспортъ между Кюстенджа и Цариградъ.

Б. Дейността на флота на Черно море и на Варненския укрепен пункт отъ 9. октомврий до края на войната съ Турция

На кратко дейността на флота и на гарнизона на Варненския укрепен пункт следъ 9. октомврий 1912. г. бѣше следната :

а) Щаба на Варненския укрепен пунктъ и флота

На 9. октомврий Щаба на действующата армия съобщи, че се назначавамъ *комендантъ* на Варнерския укрепен пунктъ. Съ сжщата телеграма се разрешава опълченскитѣ дружини да се сведатъ въ два опълченски полка. Съ заповѣдь по гарнизона № 88. командира на Ломската опълченска дружина подполковникъ отъ запаса Черковски, пристигналъ на 7. октомврий, се назначи командиръ на 1. опълченски полкъ (1. Варненска, Видинската и Ломската опълченски дружини), а командира на Козлодуйската опълч. дружина подполковникъ Ковачевъ отъ запаса, пристигналъ на 10. октомврий — за командиръ на 2. оп. полкъ (Силистренска, Козлодуйска и 2. Вар. оп. дружини) и веднага се пристъпи къмъ съставяне щатова за тия полкове.

Съ заповѣдь по Варненския укр. пунктъ отъ 11. октомврий се обяви за сведение и ржководство инструкция за отбраната на морския брѣгъ.

Формира се инженерен паркъ и инженерно депо, обозенъ взодъ, велосипедна команда, команда бързоходи, артилерийски воловски паркъ ; направи се рекогноцировка и отчетъ отъ градския общински инженеръ Бончевъ за поправката на пжтищата въ района на укрепления пунктъ ; издадоха се инструкции за семафорнитѣ постове и за отбраната на брѣговетѣ отъ пехотнитѣ части ; построиха се телефонни съобщения до Ташъ Табия, Кестричъ, св. Константинъ, Генкчилеръ, Екрене въ сев. секторъ и до с. Петра, Камчия (Пода) и постъ № 6 на югъ отъ Галата въ южния секторъ и военна централна станция на сев. край на града, специално за военнитѣ линии и се направиха всички приготовления за да се отведатъ въ нея и държавнитѣ щомъ това се наложи отъ интереса на службата или пъкъ градската телефонна мрежа или централата бждатъ разрушени или повредени отъ пожаръ и бомбардировка ; издаде се инструкция за пренасяне войскитѣ отъ Чаталджа по море ; нареди ха се болници съ около 2000 легла и пр. и пр.

Заслужава да се каже, че началника щаба на флота капитанъ лейтенантъ Ганчевъ Б. освенъ длъжността началникъ щаба на флота, за която имаше отлична подготовка, като добъръ и начетенъ морякъ, изпълваше отлично и тази на

нач. щаба на укр. пунктъ и благодарение на неговитѣ административни и организаторски способности и голѣмата му умствена продуктивностъ, можаха да се импровизиратъ и уредятъ много служби, особено по дейността на Варненския укрепен пунктъ, за който, както вече се каза по-горе, нѣмаше никакъвъ мобилизационенъ планъ.

Съ наредба отъ 26. ноемврий се възложи на респективнитѣ началници на сев. и южния сектори ржководене урепяването на по-важнитѣ позиции и пунктове по даденитѣ имъ отъ щаба на укр. пунктъ скици и инструкции въз основа на произведенитѣ лично отъ мене рекогносцировки на 24. и 27. септемврий и по-късно.

б) Дейността на флота

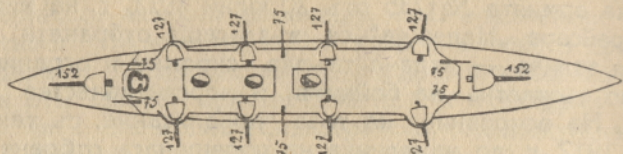
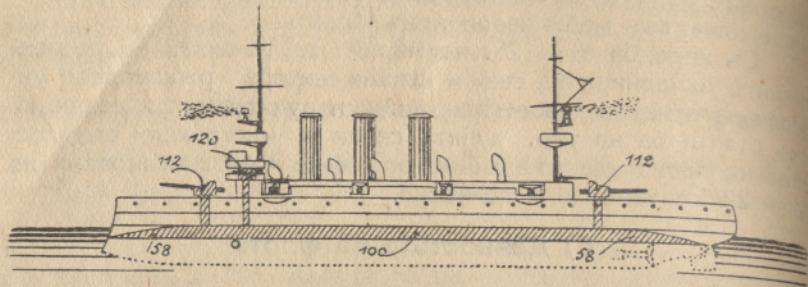
1. *Подвижна отбрана.* Съгласно предписанието отъ щаба на армията № 735 отъ 20. юлий 1911. г. на миноносцитѣ и крейсера „Надежда“ се възлагаше отбраната на Варненския заливъ — задача твърде скромна и ограничена, но напълно съответна на бойнитѣ и морски качества на тѣзи кораби. На основание на това предписание, съ такова отъ 4. окт. 1912. г. до началника на подвижната отбрана и бойната заповѣдь по Варненския гарнизонъ отъ 5. октомврий 1912. г. въ отдѣла за флота, на подвижната отбрана (6. миноносци и крейсера „Надежда“ се заповѣдваше да наблюдава противника по море и противодействува на всички възможни отъ негова страна действия противъ Варненския заливъ отъ р. Камчия до Батановската рѣка,*) а при благоприятни случаи и условия — и по-далечъ, безъ да се излагатъ корабитѣ на отрѣзване. По-късно, къмъ края на октомвий, поискахъ разрешение отъ Щ. Д. А. миноносцитѣ да се опитатъ да залавятъ или да потопятъ транспортнитѣ кораби, които пренасятъ отъ Кюстенджа орждия и други военни материали за турската армия. Разрешение за преследване турскитѣ транспорти се получи на 30. октомврий и отъ 31. октомврий до 8. ноемврий се предприеха редъ крейсерования съ миноносцитѣ, резултата на който бѣше срещата съ турския брониранъ крейсеръ „Хамидие“ и атаката му отъ нашитѣ миноносци на 7. срещу 8. ноемврий въ 12ч. 40м. презъ нощта.

Минната атака на Хамидие отъ миноносцитѣ (7. срещу 8. ноемврий 1912. г.)

Отъ 6. октомвий до края на сжщия месецъ почти ежедневно и редовно турскитѣ военни кораби крейсераха предъ

*) Тази граница за Варн. заливъ се установи по инициативата на упр. на укр. пунктъ и се утвърди впоследствие отъ Щ. Д. А. съ временното положение за службата въ порта и пр. Б. А.

нашите брѣгове, главно предъ Варненския заливъ, между н. Емине и н. Калиакра, съ други думи блокираха нашите брѣгове, което впрочемъ обявиха въ вестниците и по дипломатически редъ.

Крейсеръ „Хамидие“

Навъртането на цѣлия почти турски флотъ предъ нашите брѣгове очевидно не можеше да се оправдае само съ твърде дребните и несериозни действия презъ месецъ октомврий (бомбордирането на брѣгътъ отъ Каварна до Евксиноградъ на 8. октомврий, обстрелването на Калиакра на 9. октомврий и фара на Емине на 11. и 13. октомврий) и трѣбваше да се предполага, че турския флотъ, блокирайки нашите брѣгове, върши или има намѣрение да върши нѣкоя по-сериозна работа.

До 11. октомврий (падането на Лозенъ-градъ) още можеше да се допуска, че турците можеха да предприематъ нѣкой малък десантъ въ устието на Камчия, следъ тази дата, обаче, особено следъ отблъсването на турската армия на линията Бунаръ-Хисаръ—Люле-Бургасъ (16.—20. октомврий) за десанта на нашия черноморски брѣгъ по-насеверъ отъ Бургасъ или Созополъ, едва ли турците сж мислили, а между това блокадата продължаваше до края на месецъ ноемврий. Отъ друга страна, отъ частни сведения, добити отъ нарочно изпратени хора въ Кюстенджа и отъ търговски кораби се знаеше, че почти ежедневно турците пренасятъ отъ Кюстенджа единственото за тѣхъ свободно дебуше на Черно-море, бойни и други припаси и предмети за армията си. Така на 30 октомврий се получи отъ нашия воененъ аташе въ Букурещъ телеграма, съ която се известява, че въ Кюстенджа се товарятъ 80 полски орждия и други воени материали за турската

армия. Налагаше ни се едно по-решително действие — преследване на турските транспорти съ миноносци, колкото и да не отговаряха тѣхните размѣри, бойни и морски качества за това предприятие. Затова щомъ се получи разрешение отъ Щаба на действащата армия да се предприеме преследване на турските транспорти, вечерта на 31. октомврий, въ 10 ч. сл. пл. предписахъ на началника на подвижната отбрана, кап. лейтенантъ Ковачева, да излѣзе съ миноносците къмъ Кюстенджа съ целъ да разузнае и при благоприятенъ случай да залови или потопи неприятелските транспортни кораби. Обаче, кап. лейтенантъ Ковачевъ се обяви за боленъ и въ прѣки връченото му предписание, той лично да води отряда миноносци, изпраща 4 миноносци подъ командата на лейтенантъ Серафимова.

Лейтенантъ Серафимовъ излиза изъ порта къмъ полунощъ стигналъ на около 10—12 мили с.-и. отъ носъ Калиакра, но поради лошо време, въ 3 ч. 48 м. сутринта на 1. ноемврий повръща назадъ и въ 7 ч. 10 м. влиза въ порта, безъ да е забелязалъ нѣщо на хоризонта.

На 1. ноемврий кап. лейтенантъ Ковачевъ донася съ рапоръ, че е заболѣлъ. За замѣстникъ началникъ на подвижната отбрана назначихъ капитанъ П. р. Добрева, а на другия денъ молихъ Щаба на действащата армия да се смѣни за винаги кап. лейт. Ковачевъ съ капитанъ П. р. Добревъ, който прие командването на отряда съ твърде голѣма готовност: оформяването на това назначение, обаче, стана твърде късно, чакъ на 11. мартъ 1913. г.

Съ предписание отъ 1. ноемврий на капитанъ П. р. Добрева се съобща, че отъ Кюстенджа за Цариградъ заминавали турски и ромънски кораби съ военна контрбанда и му се заповѣда да излѣзе съ отряда миноносци да потърси и потопи или залови тия кораби. Презъ нощта на 1. срещу 2. ноемврий отряда отъ 5 миноносци (миноносца „Смѣли“, който не е билъ готовъ да излѣзе къмъ опредѣленото време се е присъединилъ къмъ отряда по-късно на следущия денъ въ 10. ч. пр. пл.) подъ командата на капитанъ П. р. Добрева излиза отъ порта и преследва единъ търговски параходъ, идящъ отъ Кюстенджа, безъ да успѣе да го настигне. Следъ това спира италианския параходъ „Есперо“ въ 7 ч. сутринта на 2. XI. и му прави визитация и къмъ 11 ч. пр. пладне на 2. ноемврий се връща въ порта безъ да срещне неприятелски транспорти.

Презъ нощта на 4. срещу 5. ноемврий кап. П. р. Добревъ, въ изпълнение на мое нареждане прави втори набѣгъ за преследване турски и ромънски транспорти съ цѣлия отрядъ (6 миноносци). Изпѣтя миноносецъ „Шумни“ се сблъсква съ миноносецъ „Храбри“ и му поврежда таранната (носова) частъ, затова ги връща въ порта. Къмъ 11 ч. 35 м. поради

силно вълнение и невъзможност да стигне до Кюстенджа и за да може да се върне въ порта преди да се разсъмне, повръща назад и въ 7 ч. 50 м. сутринята влиза въ порта.

На 7. срещу 8. ноемврий заповѣдахъ на капитанъ II. р. Добрева да излѣзе съ миноносцитѣ и преследва египетскитѣ параходи „Акъ денизъ“ (Бѣло море) и „Кара денизъ“ (Черно море) подъ турско знаме, за които въ шаба на укрепления пунктъ имаше сведения, че се товарятъ въ Кюстенджа съ коне за турската армия. Въ 10 ч. 35 м., кап. II. р. Добревъ излиза съ отрядъ отъ 4 миноносци: „Летящия“ (лейтенантъ Альовъ), „Смѣлий“ (лейтенантъ Недевъ), „Строгий“ (лейтенантъ Стояновъ и Серафимовъ) и „Дръзкий“ (мичманъ Куповъ и мичманъ Милковъ).*

Къмъ 12 ч. 30 м. на разстояние 20 мили (37 клм.) на югъ отъ Калиакра, капитанъ II. р. Добревъ, амбаркиранъ на „Летящия“, открива на широта $43^{\circ}31'$ с. и дългота $28^{\circ}29'$ и. отъ Гринвичъ, на 32 морски мили на ю. 72 и. отъ Варна турския брониранъ крейсеръ „Хамидие“ и решава да го атакува, за което сигналива на отряда. При слабо лунно освѣтление, при покрито съ перести облаци небе, почти никакво вълнение и вѣтъръ и 14° температура на въздуха и доста голѣма влажностъ, челния миноносецъ „Летящия“, воденъ отъ самия кап. II. р. Добревъ, приближава крейсера до 500 м. и лейтенантъ Альовъ, който е билъ при минния апаратъ, въ 12 ч. 43 м. дава единъ миненъ изстрелъ отъ дѣсния бортъ. Крейсера изпуска една ракета и открива артилерийска стрелба противъ миноносецъ „Летящия“. Едновременно ракета се изпуска и отъ два турски к.-миноносци, които сжщо откриватъ огънь. Другитѣ миноносци отъ отряда, по редъ, приближаватъ се по-близо и по-близо (отъ 300 до 50 м.) и даватъ по единъ изстрелъ отъ дѣсния бортъ, а турскитѣ кораби продължаватъ интензивна стрелба. Въ 12 ч. 45 м. „Летящия“ излиза отъ линията на курса на „Хамидие“, за да се приготи самъ и да даде време на другитѣ миноносци да се приготвятъ и заематъ мѣстата си за втора атака. Въ 12 ч. 47 м. кап. II. р. Добревъ склонява курса на лѣво, за да атакува крейсера съ миненъ изстрелъ отъ лѣвия бортъ. Въ този моментъ забелязва димовегъ на два свои миноносца, но третия

* Лейтенантъ Серафимовъ замѣстваше командира на миноносецъ „Смѣлий“ лейтенантъ Недева, отсъствуващъ по неразположение. Обаче, въ момента на тръгването на отряда лейтенантъ Недевъ се явява на миноносца си, а лейтенантъ Серафимовъ, по собствено желание, се амбаркира на миноносецъ „Строгий“, командванъ отъ лейтенантъ Стоянова. На миноносцитѣ „Строгий“ и „Дръзкий“ тази нощъ, по желание, се амбаркиратъ мичманъ Минковъ (на „Дръзкий“) и нѣколко матроса (млад. подоф. Мл. Илчевъ, Костадинъ Дриновъ и ефр. Вас. Воденичаровъ на „Строгий“, мл. подоф. Ат. Чолаковъ — на „Летящия“ и огняритѣ Мих. Рупиновъ и Ник. Николовъ — на „Дръзкий“). Б. А.

„Строгий“) никжде не се виждалъ. Този миноносецъ е билъ забелязанъ отъ „Дръзкий“ и, като го е зелъ за „Летящия“, воденъ отъ кап. II. р. Добрева, го последвалъ. Кап. II. р. Добревъ, въ 12 ч. 57 м. трѣгва приблизително по направление на отдалечаващитѣ се два миноносца. Следъ като се ориентира и прекратява пламъцитѣ въ димовитѣ тръби на миноносца, за да не привлѣча стрелбата на противника, въ 1 ч. 40 м. подава позивъ за събиране на миноносцитѣ, обаче, въ този моментъ по него открива огънь неприятелския к.-миноносецъ, на който той отговаря съ единъ само изстрелъ отъ 47 м. м. орджие отъ дѣсния бортъ, понеже въ това време открива на лѣвия си бортъ другъ миноносецъ въ престоелка съ контръ-миноносеца. Опасявайки се да не попадне въ своя миноносецъ, кап. II. р. Добревъ прекратява стрелбата отъ лѣвия си бортъ. Въ 2 ч. отново подава позивъ за събиране на миноносцитѣ, обаче, последнитѣ не отговарятъ, а неприятелския к.-миноносецъ отново открива по него огънь.

Въ разгара на престрелката между нашитѣ миноносци и турскитѣ кораби, която добре се наблюдаваше отъ помѣщението на Шаба на укр. пунктъ (офицерското събрание), заповѣдахъ на кап.-лейтенантъ Даскаловъ — командиръ на крейсера „Надежда“, да излѣзе съ крейсера вѣнъ отъ залива за да пресрещне миноносцитѣ и имъ даде съдействие, обаче, той отговори, че не знаелъ добре мѣстото на проходите презъ минното заграждение и не се решава да излѣзе отъ страхъ да не попадне на минното заграждение и потопа кораба.

Въ 2 ч. 10 м. замлъкватъ последнитѣ изстрели отъ неприятелскитѣ кораби и капитанъ II. р. Добревъ, държейки курсъ къмъ Евксиноградъ (сев. проходъ на минното заграждение), едва въ 2 ч. 48 м., подъ брѣга, близо до прохода, на позивитѣ му се обаждатъ „Дръзкий“ и „Смѣлий“ (въ сжщность „Строгий“, чиито позиви били погрѣшно схванати като такива на Смелий). Обезпокоенъ за сждбата на „Строгий“ („Смѣлий“) и съгласно дадената отъ него инструкция миноносцитѣ да чакатъ събирането на отряда до разсъмване при сев. проходъ, кап. II. р. Добревъ започва да крейсерира съ промѣнливи галсове между Балчикъ и св. Константинъ. Въ 4 ч. сутринята на позивитѣ му се обаждатъ само „Дръзкий“ и „Строгий“ (чиито позиви въ 2 ч. 48 м. били погрѣшно приети за позиви на „Смѣлий“), които заставатъ въ Килватеръ на „Летящия“.

На разсъмване, въ 6 ч. 45 м, пр. пл., като не забелязалъ никжде на хоризонта „Смѣлий“ кап. II. р. Добревъ се връща въ порта въ 7 ч. 10 м. и въ Варненския заливъ, среща миноносца „Смѣлий“, който предава, че има авария на руля и единъ раненъ, когото оставилъ на брѣга въ порта.

И така въ 7 ч. 40 м. миноносцитѣ се завръщатъ въ порта, безъ да успѣятъ да повторятъ атаката на Хамидие, съ незначителни повреди: миноносецъ „Дръзкий“ получилъ пробоина отъ гранатно парче въ задната димова трѣба и авария на дървената лодка, вследствие сблъскване съ „Строгий“; миноносеца „Строгий“ — малки огъвания надъ обшивката на носа, въ лѣвия бортъ, вследствие сблъскване съ „Дръзкий“; миноносеца „Смѣлий“, който поради закливане на рулевия механизъмъ не е можалъ да земе нуждната посока за да се отдалечи отъ крейсера и остава подъ огъня на неприятелските кораби въ продължение на 10—15 мин., до като се освободи руля за рѣчно управление, се отдалечилъ съ сравнително малки повреди и загуби (единъ раненъ въ крака артилеристъ, подофицера Никола Делибашевъ и по една пробоина отъ снарядни парчета въ кожата на предния котелъ и въ предната димова трѣба).

Командиритѣ на миноносцитѣ „Строгий“ (лейтенантъ Стояновъ) и „Дръзкий“ (мичманъ Куповъ) твърдятъ, че тѣхнитѣ мини попаднали, но поради тъмнината не могли да видятъ каква авария сж причинили на крейсера. По-късно, на 13. ноемврий се установи, че въ крейсера „Хамидие“ е попаднала мината на „Дръзкий“.*)

Презъ деня на 8. ноемврий, къмъ 10. ч. пр. пл. радиотелеграфната станция на крейсера „Надежда“ приема телеграма: „Търпя бѣдствие“ Н. М. (Хамидие) и следва шифръ. Гдѣ е билъ „Хамидие“ въ този моментъ, не се знаеше, но ясно бѣше, че той е чувствувалъ голѣма нужда отъ помощъ, за да подаде горната телеграма.

По-после отъ частни източници, търговски кораби, отчасти и отъ пресата се узна че „Хамидие“ е билъ повреденъ въ носовата частъ и че едва е успѣлъ да достигне Златния Рогъ, гдето останалъ на поправка въ продължение на 2 месеца.

Атаката на „Хамидие“ е първа въ историята на миннитѣ атаки, както по смѣлостъ на изпълнението, така и по голѣмия успѣхъ (отъ 4 мини една попада въ целта, т. е. 25% вѣроятностъ, когато въ бойната минна стрелба максималната вѣроятностъ се счита 5% и остава една славна традиция на нашия зараждащъ се флотъ. Тази атака безспорно ще има

*) Поради ограниченото число самодвижни мини (само по 2 на миноносецъ); въпрѣки приетото правило, самодвижнитѣ мини нагочно се поставяха въ минния апаратъ йенагласени за потъване следъ изстрѣла, съ надежда да се намѣрятъ въ морето и използватъ отново. И действително на 13. ноемврий отъ Созополъ се донесе, че семафорнитѣ постове намѣрили, изхвърлени на брѣга при Созополъ три самодвижни мини съ нумера 8390, 8391 и 8394, изстреляни съответно отъ миноносцитѣ „Смѣлий“, „Летящия“ и „Строгий“. Липсва мината № 8393 на „Дръзкий“, която именно е попаднала въ крейсера „Хамидие“ и при взрива разрушена и изчезнала. Б. А.

грамадно влияние върху неговото бждеще, за възпитанието на чиноветѣ отъ него и тя му спечели заслужени симпатии и благосклонността на цѣлия български народъ. И, наистина, веднага следъ войната въ съзнанието на нѣколко родолюбци желѣзничари се бѣше зародила идеята за основаване фондъ за създаване на бѣломорски флотъ, която идея вследствие Европейската война, разочарованието отъ нашия погромъ и съсраденитѣ неблагоприятни условия, заглѣхна така скоро, както бързо се и зароди.

Атаката на „Хамидие“ трѣбва да е произвела голѣмо впечатление въ Цариградъ и на турскитѣ моряци, тъй като следъ 8. ноемврий турскитѣ кораби станаха по-предпазливи, държакъ се далечъ отъ Варненския портъ и се отдалечаваха въ открито море твърде рано, обикновено къмъ 5. ч. сл. пл., а твърде често и по-рано.

Понеже следъ 8. ноемврий, отъ една страна, турскитѣ транспортни и военни кораби станаха по-предпазливи, а отъ друга, отъ Щаба на действующата армия се подхвърли единъ упрѣкъ за недостатъчна активностъ на нашия миноносенъ отрядъ*), щаба на укрепения пунктъ, следъ като донесе, че действуването съ миноносцитѣ не зависи само отъ добрата воля, но и отъ много други условия, реши да премѣсти операционната база на миноносцитѣ по на югъ, а именно въ Иниада или Мидия. Предполагаше се, че отъ тукъ миноносцитѣ ще могатъ да изненадатъ турцитѣ около Босфора съ голѣмъ успѣхъ. Обаче, Щаба на действующата армия, запитанъ дали миноносцитѣ ще може да разчитатъ на артилерийска защита отъ брѣга въ Мидия или Иниада, отговори отрицателно**) и идеята за премѣстването на операционната база на югъ се изостави по необходимостъ.

Презъ другото време, до сключване прелиминаренъ миръ съ Турция, на 31. мартъ 1913. г. съ изключение на времето на примирието отъ 21. ноемврий 1912. г. до 21. януарий 1913. г. презъ което време крейсера „Надежда“ биде отново въоръженъ съ 2 орждия 10 с. м. и се произведе пробна стрелба, а миноносцитѣ по редъ се вадиха на сухо за чистене и поправка, миноносцитѣ въ отрядъ по 4—5, подъ началството на оздравѣлия (на 19. ноемврий 1912. г.) титуляренъ н-къ на подв. отбрана кап. лейт. Ковачевъ и по-после следъ 11. мартъ 1913. г. (следъ отстраняването отъ длѣжностъ кап. лейтенантъ

*) Въ отговоръ на телеграмата, съ която се донасяше, че неприятелските кораби не се забелязватъ на хоризонта, замѣстника началника Щ. Д. А. полковникъ Нерезовъ, телеграфира: „Бихъ желалъ въ такъвъ случай да се появятъ поне нашитѣ миноносци и изпълнятъ дългътъ си“.

**) Въ отговоръ на телеграмата замѣстника началника Щ. Д. А. полковникъ Нерезовъ ми телеграфира: „Заповѣдта изпълнете, когато схващате благоприятенъ моментъ и въ близостъ на Варненското пристанище и когато разчитате на сигурностъ за благоприятния изходъ на операцията, то тогава може да се рискува“.

Ковачева), на вр. нач. отряда кап. П. р. Добревъ, предприеха нѣколко крейсерования съ цель да се заловятъ или потопятъ неприятелскитѣ транспортни кораби, обаче, безъ резултатъ. Едновременно миноносцитѣ по 1 или по 2 извършваха разузнавателна и охранителна служба въ Варненския заливъ и пилотираха (презъ време на примирието) търговскитѣ кораби презъ минното заграждане при твърде тежки условия: люта зима, тѣсни и студени помѣщения въ миноносцитѣ, ограниченъ запасенъ екипажъ и много други лишения и незгоди. Въпрѣки това духътъ и физическото състояние на екипажа бѣше отличенъ, благодарение добрата и въ достатъчно количество редовно получавана храна и достатъчното топло облѣкло (кожуси).

Презъ месецитѣ мартъ, априлъ и май, до сключване на миръ съ Турция, (17. май 1913. г.), въ време началствуване на отряда отъ кап. П. р. Добрева, се произведоха и нѣколко учебни бойни стрелби отъ крейсера „Надежда“ и отъ миноносцитѣ и нѣколко крейсерования съ отряда отъ крейсера „Надежда“ и миноносцитѣ за упражнение отдѣлнитѣ единици въ съвмѣстно плаване, маневриране и сигнализация, въ което отношение тѣ бѣха слабо подготвени отъ мирно време и поради което обстоятелство нѣколко набѣги се преустановяваха въ самото имъ начало и атаката на „Хамидие“ не можа да се доведе до край — потопяването му.

Крейсера „Надежда“. Този корабъ на 22. септемврий се върна отъ пѣтъ за Николаевъ (Русия), гдето отиваше на ремонтъ. Котлитѣ и машинитѣ на крейсера бѣха въ пълна изправностъ, но палубата значително прогнила. При стрелбитѣ презъ 1911. и 1912. г. отъ нея се къртѣха голѣми парчета рѣжда, които падаха върху главнитѣ и други машини и застрашаваха да причинятъ въ тѣхъ голѣми аварии.

Командира на крейсера, кап.-лейт. Даскаловъ презъ лѣтото на 1912. г. донесе, че е опасно да се произвежда стрелба отъ 100 м. м. орждия и затова такава, съ мое разрешение не се произведе. По тази именно причина и поради липса на орждия за обстрелване зоната на минното заграждане и прелезитѣ презъ него, още въ началото на мобилизацията заповѣдахъ тѣзи орждия да се снематъ отъ крейсера и се поставятъ на Траката. Останалъ съ 4 орждия (две 65 и две 47 м. м. калибръ) и съ твърде малка скоростъ (16—17 мили) на крейсера „Надежда“ не можеше да се разчита, нито като на миноносець (поради малката му скоростъ), нито като на крейсерь (поради слабото му въоръжение). Излизането съ него въ открито море бѣше рисковано, затова неговата роля се ограничи въ отбраната на порта и наблюдението на залива, по редъ съ миноносцитѣ и при по-силно вълнение, безъ обаче, да излиза вънъ отъ залива. По-после следъ атаката на „Хамидие“, кап. П. р. Добревъ, въ качеството му замѣст-

никъ на заболѣлия началникъ на отряда кап.-лейтенантъ Ковачевъ, изказа мнение крейсера да се въоръжи отново съ 100 м. м. орждия и да се използва като опора на миноносцитѣ, особено, ако ще се действува по-далечъ отъ Варна. Макаръ че скоростта бѣ малка, кап. П. р. Добревъ считаше че съ две 100 м. м. и две 65 мм. орждия, той ще е по-силно въоръженъ, сравнително турскитѣ контръ миноносци типъ „Баеяра“ 300 тонни, въоръжени съ 6 орждия 47 м. м. калибръ и типъ „Ядигяръ Миллетъ“ 600 тонни, въоръжени съ 2 орждия 88 и 3 орждия 52 м. м. калибръ и, следов., малката му скоростъ ще се компенсира до нѣкжде съ по-силното му въоръжение. Съгласихъ се съ тия доводи и на 28. ноемврий крейсера отново бѣше въоръженъ съ дветѣ 100 м. м. орждия, снети отъ турския редутъ на северния край на морската градина и бѣ изпитанъ съ изстрелването на значително количество снаряди. Опитната стрелба презъ декемврий не оправда страховетѣ на кап.-лейтенантъ Даскалова и кораба отново спечели довѣрието на екипажа, който се убеди, че той може прекрасно да се използва за борба съ турскитѣ миноносци и контръ миноносци, даже и съ по-стари броненосци и крейсери. И съ тази въра кап. П. р. Добревъ готви своя отрядъ, но сждбата не му представи втори щастливъ случай, като този на 7. срещу 8. ноемврий.

Заслужава да се спомене, че съ радиотелеграфната станция на крейсера „Надежда“ се прехващаха доста интересни телеграми, нѣкои отъ които се донасяха въ Ш. Д. А. и Военното министерство. Така, презъ периода на мобилизацията, чрезъ радиотелеграфа на „Надежда“ се узна, че ромънския параходъ „Принцеса Мария“, който подъ предлогъ да вземе турски поданици посети Варненския портъ и получи отъ нѣкого сведения по въоръжението и минното заграждане на залива, веднага ги предава въ Кюстенджа. Този параходъ бѣше задържанъ за шпионажъ, но по заповѣдъ отъ Министерството на войната биде освободенъ.

2. Неподвижна отбрана. Следъ отнемане брѣговата 240 м. м. батарея и другитѣ, числящи се къмъ нея батареи (100 м. м.) и орждия (76 и 57 м. м.), отъ началника на подвижната отбрана и подчинението имъ съответно на началницитѣ на артилерията въ сев. и юж. сектори (на 14. октомврий) въ пълното разпореджане на началника на неподвиж. отбрана, кап. П. р. Поповъ М. останаха минната частъ, портото капитанство, портвата и нестроевата роти.

Минната частъ. Най-усилената и най-важната работа предстоеше на минната частъ (началникъ лейтенантъ Сим. Винаровъ. За честь на българския флотъ, тази работа се извърши съ невѣроятенъ успѣхъ.

Веднага следъ обявяване на мобилизацията се започна пренасянето на миннитѣ заряди отъ форта Каджъръ-Баба въ

порта за зарядяване на находящитѣ се въ военния портъ подводни мини система Соте-Харле. На 26. септемврий съ единъ импровизиранъ отъ яхта „Камчия“ заградителъ, нагденъ да поема 10—12 мини на палубата и два плота (Всй-вода и Левски), по за 4—8 мини, минната частъ, благодарение упоритостѣта и голѣмата издържливостъ на миньоритѣ, начело съ тѣхния началникъ лейтенантъ Винаровъ С., въ продължение на 10 дена, отъ 26. септемврий до 5. октомврий, отъ които само 8 работни дни, можа да хвърли 214 мини (134 типъ отбранително-нападателенъ и 80 типъ отбранителенъ) срѣдно по 27 мини на день, въ една зона отъ единъ клм. широчина и 14 клм. дължина, на срѣдна далечина 7—8 клм. отъ порта.

Минното заграждане се състоеше отъ осемъ групи отъ по 20 мини, въ 2 реда, по 10 мини въ всѣки редъ. Разстоянието между минитѣ въ редоветѣ и на редоветѣ въ групитѣ по 50 метра. Интервалитѣ между отдѣлнитѣ групи се преградиха съ единъ редъ мини на разстояние 50 м. една отъ друга (гледай приложената карта).

Очевидно това твърде оригинално минно заграждане бѣше много тънко, но при наличностъ само на 255 мини *) то не можеше да се направи по-гъсто и едновременно до толкова отдалечено, колкото бѣше нужно да се държатъ турскитѣ военни кораби по-далечъ отъ порта и града, за да бждатъ последнитѣ вънъ отъ досегаемостѣта на артилерийската стрелба на неприятелскитѣ кораби.

По-късно, на 11. октомврий, следъ бомбардирането на брѣговетѣ отъ турскитѣ кораби на 8. октомврий, на 7 клм. ю.-и. отъ Св. Константинъ (S. 42° E.) предъ минното заграждане се постави банка отъ 10 мини, съ надежда, че турскитѣ кораби ще се натъкнатъ на нея, ако би се опитали да анфилиратъ отъ къмъ с. брѣговитѣ батареи на Траката (100 м. м.) и Три Кладенци (240 м. м.).

Понеже вкарването на търговскитѣ кораби презъ сев. проходъ бѣше твърде трудно, поради плитката вода, то презъ време на първото примирие (21. ноемврий 1912. г. до 21. януарий 1913. г.) заповѣдахъ да се дигне VIII. група мини, за да се открие южния проходъ; но ваденето на минитѣ отъ тази група се преустанови щомъ отъ Щ. Д. А. се получи предупреждение за предстоящото (на 21. януарий 1913. г.) започване на неприятелскитѣ действия. Окончателно южния проходъ се очисти презъ месецъ априль 1913. г., следъ сключване прелиминарния и окончателния миръ съ Турция.

*) Освенъ тѣзи мини въ Варна, на 7. и 11. октомврий, се донесора отъ Русе още 80 подводни мини система Херцъ, отъ които 70 съ още 13 мини S. H., на 16. ноемврий се изпратиха, заедно съ к. л. Винаровъ Ев. и команди отъ Дунавската частъ на южния фронтъ. Б. А.

Прожекторитѣ, поставени на брѣга на 19. септемврий, една на Траката и другия задъ н. Галата, откриха действие първитѣ нѣколко нощи за наблюдение на минното заграждане въ залива, но по-после се установи да действуватъ нощемъ само по даденъ сигналъ отъ дежурнитѣ (стражеви) миноносци и катери, въ случай че забележатъ нѣщо опасно около минното заграждане и залива.

Портовото капитанство съ своитѣ срѣдства (катери, лодки и хора) съдействуваше на минната частъ при поставянето и събирането на минитѣ отъ заграждането и извършваше транспортна служба въ порта и залива и разни други служби и наряди въ укрепления пунктъ, по ж. п. линия и на гарата. Къмъ него се числяха пожарната команда, радиотелеграфната (на Франга) и гължбовата станции, водолазната партия, семафорнитѣ станции и лабораторията.

Портовата рота, на 6. октомврий бѣше изпратена на Св. Константинъ въ съставъ 3 офицерски кандидати и 180 войника, временно за усиление I. Варн. оп. дружина. На 8. октомврий, съ една рота отъ I. Варн. оп. дружина, портовата рота замина за Балчикъ и отъ тукъ е била изпратена въ Каварна, гдето остава до 11. октомврий. На 12 с. м. ротата се завръща въ Варна, следъ като цѣлия сев. секторъ се зае и разпредѣли между дружинитѣ на новформирания I. опъл. полкъ. Следъ това време портовата рота е носила караулната служба въ гарнизона и обучава младитѣ войници отъ 36. и 37. набори.

Нестроевата рота, която имаше назначение да удовлетворява домакинскитѣ нужди на флота, пое службата на брѣга и въ порта, като отчасти попълни и полицията, а по-късно изцѣло я смѣни.

в) Действията на крепостната и брѣгова артилерия

Къмъ 8. октомврий — деня на бомбардирането на Каварна, Екрене, Св. Константинъ и фара на Евксиноградското пристанище, артилер. въоръжение на Варненския укр. пунктъ се състоеше отъ:

8 брѣгови орджия две 240, четири 100, едно 76 и едно 57 м. м. и 8 крепостни 34 фунтови медни орджия отъ Видинския креп. баталионъ, поставени въ две батари по 4 ор., една подъ Ташъ-Табия, друга на Галата, готови за действие. Останалата частъ отъ предназначениитѣ за ук. п. кр. орджия отъ Вид. креп. бат. пристигнаха както следва:

На 10. октомврий: 7. и 8. пол. 9 фунт. батареи 12 ор.

3 батареи 24 фунт. медни 3 ор. кжси

Куполни 57 м. м. 2 „

На 11. октомврий: 15 с. м. гауб. батарея 4 орджия

една полска запрегната не с. с. батарея 6 „

Всичко 27 орджия разни.

На 9. октомврий 24 фунт. батарея (4 ор.) подъ Ташъ-Табия се премѣсти на Св. Константинъ, до моста върху Кестричкото дере на шосето за санаториума. Тукъ по на ю.-и. на 14. октомврий се поставиха четиритѣ 15 с. м. гаубици. Поставянето на тия 8 орждия тукъ целѣше да се обстрелватъ турскитѣ кораби, ако би се появили на близко разстояние (както на 8. октомврий) и би се опитали да анфилиратъ 24 с. м. батарея, обаче, турския флотъ, като че предупреденъ, не приближи вече къмъ това мѣсто или се държеше твърде надалечъ.

Следъ 8. октомврий, до края на войната, само на 24 с. м. брѣгова батарея се представи случай на откритие огънь.

На 11. октомврий крейсера „Меджидие“, идящъ отъ къмъ и. въ 2 ч. сл. пл. се приближава на 9750 м. до брѣговата батарея, която въ 2 ч. 20 м. открива огънь и дава по него два залпа. Първия залпъ, даденъ отъ дветѣ орждия въ 2 ч. 20 м. надхвърля кораба (въ положение II по локсодромията) твърде близо надъ полубата. Втория залпъ, поради заклнване на снарядитѣ при зарядването, по причина на нагара въ зарядната камара, закъснява твърде много и се дава въ 2 ч. 40 м. (при положение на крейсера V) на крайната предѣлна далечина 10,500 м. и пакъ се получава прелетъ. Крейсера „Меджидие“ отговаря на брѣговата батарея като въ 2 ч. 30 м. открива огънь отъ дветѣ си 15 с. м. орждия, въ продължение на 7 мин. дава 3 залпа, но снарядитѣ падатъ въ водата на 200—300 м. отъ брѣгътъ; следъ това „Меджидие“ изчезва на ю.-и.

г) Дейностъ на пехотата

Следъ 8. октомврий, бомбардировката на Каварна. Екрене, Св. Константинъ и пр. въ Варненския укр. пунктъ, на 10. октомврий, пристигна и Козлодуйската оп. дружина (подпол. Ковачевъ отъ запаса).

Съгласно заповѣдта по Варненския гарнизонъ и други допълнителни разпореждания, опълченскитѣ дружини, сведени въ два полка, се разпредѣлиха за наблюдение и отбрана на морския брѣгъ въ участъка Каварна—р. Камчия, както следва:

а) Въ сев. секторъ (подпол. Черковски). 3 дружини.

1) I. Варн. оп. дружина въ Балакчикъ (3 роты) и въ Каварна (1 рота).

2) Ломска оп. дружина — по 1 рота въ селата Генкчиръ, Теке, Екрене и Дишпудакъ.

3) Видинска оп. дружина въ с. Кестричъ (2 роты) Св. Константинъ и санаториума (2 роты).

Въ Балчикъ и отъ тамъ въ Каварна бѣше изпратена временно и портовата рота (лейтен. Касабовъ), която по-после на 12. октомврий, се завърна въ Варна.

б) Юженъ секторъ (подпол. Ковачевъ — 3 дружини).

1) Силист. оп. дружина въ селата Галата (1 рота), Петра и Яйла (2 роты) и Старо-Орѣхово (1 рота).

2) Козлодуйската оп. дружина въ мѣстността Сесъ-Сев-месь, южно отъ гр. Варна.

в) Резервъ въ гр. Варна.

1) Допълняюща дружина 8. Прим. полкъ.

2) II. Варненска оп. дружина.

3) Портовата рота*).

Заслужава да се изложатъ мотивитѣ за оправдаване на очевидното разхвърляне на частитѣ отъ Варн. укр. пунктъ на едно разстояние отъ 40—45 клм.

Отъ всичко изглеждаше, че турцитѣ не мисляха да предприематъ нѣккви сериозни действия срещу гр. Варна и около него, защото очевидно нѣмаха смѣтка да предприематъ никакви действия на нашия черномоски брѣгъ въ този участъкъ. (Камчия—Калиакра). Ако турцитѣ биха имали нѣкаква смѣтка за десантъ, то такъвъ можеше да предприематъ нѣкжде близо около заетата отъ нашата армия зона и въ всѣки случай не по на северъ отъ Бургаския заливъ. Действията имъ по на северъ можаха да бждатъ само демонстративни и особено предъ Варненския заливъ, който представляваше доста сериозна опасностъ за турския флотъ (6 миноносци, минно заграждение и 2 орждия 24 с. м. калибръ). Въпрѣки това на сев. отъ Варна, до Балчикъ и Каварна се изпратиха 3 оп. дружини, защото населението отъ тия градове и околнитѣ села, съвършено лишено отъ оржие, силно се безпокоеше за своята сждба, вследствие не твърде прикритата враждебностъ и злородство на турското население въ присѣтствието на турския флотъ въ морето на нѣколко клм. отъ брѣга. Така, кметоветѣ на Балакчикъ и Каварна и варн. окр. управителъ още на 6. октомврий молиха да имъ се изпрати войска или оржие. Разбира се, до уяснението на обстановката, това тѣхно желание не можеше да се изпълни, но по-после се удовлетвори едновременно съ реализирането на едно по-ефикасно наблюдение и отбрана на брѣговетѣ отъ възможни малки турски десанти, които би се опитали да правятъ пакости и изстѣпления по брѣга или да проникнатъ между турското население съ цель да го увлѣкатъ къмъ изстѣпления и бунтове. една доста сериозна, споредъ моето схващане, опасностъ за този край.

Въ южния секторъ Силистр. оп. дружина не мина по на югъ отъ с. с. Старо Орѣхово, даже и следъ поканата на бургаския комендантъ да изпратя една рота въ с.

* Отъ края на януарий, почти до края на мартъ 1913. г. въ Варна престояха и доп. дружини на 7. и 19. полкове, изпратени по разпореждането на началника на 4 дивизионна областъ генералъ майоръ Вълковъ. Б. А.

Бѣла за свързка съ неговитѣ войски, които заемали ност Емине вклучително до с. Гьозекенъ. Но, считайки че връзката съ Бургаския гарнизонъ е полезна, заповѣда се на майоръ Генкова да изпрати въ с. Бѣла единъ взводъ отъ ротата въ Старо Орѣхово. По-късно на 10. ноемврий, получихъ заповѣдь отъ Щ. Д. А. да изпратя войска въ това село, понеже по сведения тамъ турцитѣ възнамѣрявали да правятъ десантъ. Въ изпълнение на тази заповѣдь, Силистр. оп. дружина изпрати въ с. Бѣла ротата отъ Старо Орѣхово, а въ последното се привлече една рота отъ Петра и Яйла. Въ карантината и махалата Сесъ-Севмесъ се разположи Козлод. оп. дружина.

И така, следъ 8. октомврий разположението на пехотата отъ Варн. укр. пунктъ бѣше, както е показано въ приложениата карта, на единъ фронтъ отъ около 50 клм.

Очевидно частитѣ въ двата сектора бѣха твърде много разхвърлени, но наличността на отличнитѣ шосета Варна—Балчикъ—Каварна и Варна—Старо Орѣхово, съ изключение на 4 клм. между с. Петра и Пода на р. Камчия, позволяваше бързото пренасяне на войскитѣ и съсредоточаването имъ на даденъ пунктъ, за която целъ всѣка дружина разполагаше съ по 10 двуконни кола (талиги) и освенъ това всѣкога можеше да се разчита на каруцитѣ на мѣстното население, което въ такива случаи служуваше съ голѣма готовност.

Съ изключение на Ломската оп. дружина, която на 8. октомврий известно време е била подъ огъня на „Хамидие“ и единъ контръ миноносецъ, опълчението не е имало случай да се ангажира въ бой и неговата дейност се състоеше въ наблюдение на брѣговетѣ и близкитѣ села. Близкитѣ до Варна опълченски части бѣха привлечени на работа по укрепяване на позициитѣ въ сев. секторъ около с. с. Кестричъ—Джеферми и на лѣвия флангъ — старата турска укрепена линия, частъ отъ която се използва за отбрана на сев. секторъ, а въ южния секторъ — старата турска позиция, отъ която нѣкои редути се приспособиха за батареи, а други се поправиха за пехотна отбрана и картечници. Работитѣ по укрепяването на позициитѣ се ръководѣха отъ съответнитѣ началници на секторната артилерия майоритѣ Начевъ и Тодоровъ, като най-компетентни. Опълченцитѣ, обаче, работѣха не особено охотно.

В. Дейностъ на Дунавската частъ

Предвиждайки, че следъ пренасяне на войскитѣ по Дунава за Дунавс. частъ не ще има повече работа тамъ, началника на тази частъ капитанъ лейтенантъ Винаровъ Ев. по своя инициатива започналъ да подготвя частъта си за бойното поле на южния фронтъ, като стѣкмява команди: сигнална,

минноподривна и лодочно-катерна и изработка въ работилницата 1500 ржчни бомби.

На кратко, дейността на Дунавската частъ и началника на Дунав. частъ на източния фронтъ (Варна) и южния театръ на военнитѣ действия е следната:

а) Въ периода на мобилизацията и първитѣ дни на войната съ Турция до 16. акомврий, началника на Дунавската частъ кап. лейтенантъ Винаровъ Ев. въ Русе и Варна е извършилъ следнитѣ работи:

1) Приведе въ исправностъ 80 херцови подводни мини, които по небрежността на неговия предшественикъ кап. П. р. Поповъ Н. до 1911. г. сж били съвършено занемарени и оставени повредени и разстроени.

2) Приготвя около 1500 ржчни бомби, зарядени и снабдени съ приспособление за възпламеняване.

3) Организира и стѣкми сигнално-семафорната команда отъ 40 матроса; минно-подривна команда отъ 60 матроса; катерно-лодочна команда отъ 20 матроса и 3 моторни лодки. Тѣзи команди, подъ началството на мичманъ I. р. Стателовъ съ 1250 ржчни бомби и 3 моторни лодки. Тѣзи команди, подъ началството на мичманъ I. р. Стателовъ, съ 1250 ржчни бомби и 2 моторни лодки, на 25. октомврий се изпратиха въ разпореждането на началника на 2. армия въ Мустафа паша за обслужване войскитѣ около Одринъ съ сигнализация, телефонно съобщение, подривни работи и въ операциитѣ порѣкитѣ Марица и Арда.*)

4) Формира и стѣкми една команда отъ 140 души, предимно миньори, рулеви и сигналисти, снабдени съ мини, минноподривни материали, сигнални принадлежности, телефони и проводчици (отчасти реквизирани) специално за организиране наблюдението и охраната на морскитѣ брѣгове въ завладѣнитѣ земи.

5) Организира телефонната служба въ Варна и района на Варненския заливъ и укрепления пунктъ, като инсталира съ участието на 1. взводъ отъ 3. пион. дружина отъ подржчни материали военна централа на с.-з. край на града и построи телефонни линии отъ Шабла до р. Камчия за съобщение съ семафорнитѣ постове въ Шабла, Калиакра, Екрена, св. Константинъ, Галата, Петра и устието на р. Камчия.

б) Следъ боеветѣ при Бунаръ-Хисаръ и Люле Бургасъ до сключването миръ съ Турция. На 16. ноемврий началника на Дунав. частъ кап.-лейтен. Винаровъ съ команда отъ 2 офицери (лейтенантитѣ Стателовъ и Тодоровъ Ц.

*) На южния театръ на военитѣ действия се изпратиха едни по желание, други по назначение: лейтенантъ Димитровъ Ангелъ — портовъ капитанъ въ Кавала, лейтен. Фурнаджиевъ — портовъ капитанъ въ Д.-Агачъ; мичманитѣ Стателовъ, Тодоровъ и Джебаровъ отъ Дунав. частъ и лейтенантъ Тодоровъ Ц. и мичманитѣ Думановъ, Позлиевъ и Антоновъ отъ частитѣ въ Варна. Б. А.

140 матроса и 5 вагона материали (69 подводни мини Херцъ 13 подводни мини Соте-Харле, подривни материали, бомби, лодки и др.) заминава отъ Варна за южния театъръ на военнитѣ действия въ разпореждането на командующия I. армия и по-после на командующия IV. армия и въ качеството му заведующи минната морска отбрана е извършилъ следнитѣ работи:

1) По разпореждане нѣ командующитѣ I. и IV. армии и Главната квартира съ подръчни и оскъдни срѣдства командата миньори, състояща отъ лейтенантъ Стателовъ, мичманъ Тодоровъ и 2 кондуктори (Чивишевъ и Докузановъ) и миньори, миниралъ е крайбрѣжията на Мряморно море срещу *Чанта дере*, между чифликъ Папазли и Джамбазъ Буруну, като е хвърлилъ въ морето 60 мини въ 2 дена (17., 18. и 19. декемврий), *Родосто* — 22 мини въ 3 групи, 5 клм. далечъ отъ брѣга (22. декемврий) и *Шаркьой* — 14 мини въ две групи (14. февруарий).

2) Организира наблюдението на Мряморно море, службата въ пристанищата и по цѣлото крайбрѣжие на същото море отъ залива Буюкъ Чекмедже до Ганосъ (17 поста, разпредѣлени на три участъка, завеждани отъ 2 морски офицери (лейтенантъ Джебаровъ и мичманъ Тодоровъ Т.) и единъ лоцманъ отъ Дунавската часть и съставлява нуждната за тази служба инструкция.

3) Организира пренасянето на продоволствени припаси отъ Родосто до Силиврия, по море, съ лодки, понеже липсватъ сухопътни превозни срѣдства.

4) По заповѣдь отъ Глав. квартира представлява въ същата докладъ за товарене на войскитѣ и войсковитѣ тяжести въ пристанището Мидия за превозването имъ съ кораби до Бургасъ и Варна и сведения за състоянието на пжтищата вдлъжъ на морския брѣгъ отъ Сарай до Мидия и отъ Мидия до Бургасъ.

5) Изучва пристанището Подима и прави докладъ до сежно пригодността му за товарене войски и за състоянието на пжтищата между Синекли — Подима за разни родове оржжия.

Г. Дейность на флота въ периода отъ прехвърляне войскитѣ отъ Чаталджа и Булаиръ на западния фронтъ до края на съюзническата война

а) Дунавската часть

Въ навечерието на съюзническата война командитѣ отъ Дунавската и морската части по южния театъръ на военнитѣ

действия, подѣ началството начальника на Дунавската часть капитанъ лейтенантъ Винаровъ Ев. въ качеството му заведующъ морската минна отбрана на южния театъръ на военнитѣ действия, извършватъ се следнитѣ работи:

1) Прехвърлятъ часть отъ минитѣ, извадени отъ Мряморно море въ Деде-Агачъ. Съ тия мини и други още, изпратени отъ Варна, минната команда на лейтенантъ Стателовъ прави заграждение на разни мѣста по брѣга на Бѣло море, а именно: въ залива Лефтера (9 мини), въ залива Кавала (20 мини въ 5 групи), въ Порто-Лагосъ (8 мини въ 2 групи) и Деде-Агачъ (12 мини въ 4 групи).

2) Рапореждатъ въ Кавала и Деде-Агачъ по превозване на войскитѣ по море срещу гърцитѣ.

3) Рекогносциратъ Бѣломорския брѣгъ съ цель да се посочатъ мѣроприятията за противодействие на десанти и за отбраната на брѣговетѣ и ж. п. линия

4) Уреждатъ семафорната служба по Бѣломорския брѣгъ, като свързватъ по-важнитѣ постове съ телефонни линии.

Останалитѣ въ Русе команди и части отъ Дунавската часть по нареждането отъ щаба на флота формиратъ и поставятъ семафорни постове вдлъжъ на Дунава, отъ Силистра до Видинъ, въ пунктоветѣ: Силистра, с. Попина, Тутраканъ, с. Рахово, Русе (на гарата и лагера), Абланово, Свищовъ, Никополъ, Бешли, Рахово, Цибръ, Ломъ, Акчаръ, Видинъ и Ново Село, за да се следи движението на ромънскитѣ кораби и войски по Дунава.

Дунавската флотилия въ съставъ:

Яхта „Крумъ“ и транспорта „Симеонъ Велики“ съ три баржи, пренася по Дунава отъ Русе до Видинъ 3., 5., 8., 15., 19. и 20. оп. дружини и часть отъ Видинския крепостенъ баталионъ отъ Варна.

При отстѣпленieto на българ. войски отъ южна и западна Тракия отъ флотскитѣ команди тукъ се формиратъ къмъ гюмюрджинския и скеченския отряди две сборни роты, които обслужватъ отрядитѣ съ телефонни съобщения, както при отстѣпленieto, така и при реокупацията на западна Тракия.

При нахлуването на ромънската армия въ България, по заповѣдь на начальника на 5. дивиз. область потопяватъ се всички кораби и лодки отъ Дунавската часть въ Дунава предъ устието и самата р. Ломъ, за да не попаднатъ въ ромънски ржце.

б) Щаба на флота и частитѣ на флота въ Варна

На 27. юний 1913. г. 10 ч. вечерята получихъ следната твърде бърза шифрована телеграма: „Началникъ флота. Варна. Ромъния е нотифицирала, че ще навлѣзе въ нашата територия. Възможно е още нощесъ, или утре, на варненския кей

да пристигне тѣхната флота. При други условия ние бихме премѣрили силитѣ си и, нѣма съмнение, щѣхме да се биемъ славно, но при сегашното политическо положение българското правителство е решило да не се съпротивлява безусловно на ромънскитѣ окупационни войски и нито единъ изстрелъ не трѣбва да се дава срещу тѣхъ. Затова направете следующото:

1) Заповѣдайте на парахода „Надежда“ да замине веднага за Севастополъ, а миноносния флотъ щомъ бжде готовъ, гдето и да остане да нова заповѣдъ. Сжщото да направятъ и нашитѣ търговски кораби, които сж тамъ.

2) Архивата на флота и другитѣ военни учреждения оттеглете за сега въ Ески Джумая, а после, ако противника настѣпва — къмъ Котелъ.

3) Матроситѣ, до появяването на ромънитѣ, да останатъ въ Варна, а когато ромънитѣ се появятъ близо до града и заплашватъ да го взематъ, то матроситѣ ще се оттеглятъ съ трена или по сухо за Шуменъ—София.

4) Ако има бойни припаси въ Варна пренесете ги още сега и отправете за София. 5992 отъ Гл. квартира София 27. VI. 1913. г. 9 ч. 10 м. вечерьта“.

На следуюция день, 28. юний, въ изпълнение на тази аповѣдъ:

1) Отряда отъ флота (крейсера „Надежда“ и 6 миноносци) подъ командата на кап. II. р. Добревъ, въ 4 ч. следъ пладне, замина за Севастополъ (Русия).

2) Три 24 фун. батареи съ триденевенъ запасъ бойни припаси 2 офипера и 250 д. ч. се натовариха и въ 8 ч. 45 м. пр. пл. се изпратиха по желѣзницата за София.

3) Архивитѣ на флота и други учреждения и останалата частъ бойни припаси се натовариха и въ 3 ч. 50 м. сл. пл. се отправиха по желѣзницата за Шуменъ.

4) Брѣговитѣ части на флота, съ изключение портовата рота, сведени въ 3 роты (10 оф. и 810 долни чинове) подъ началството на кап. II. р. Поповъ М. се натовариха и въ 7 ч. сл. пл. заминаха по желѣзницата за София.

5) Търговскитѣ параходи въ 6 ч. сл. пл. се изпратиха за Бургасъ и отъ тамъ — за Севастополъ.

6) Портовата рота и допълняющата на 8. п. полкъ рота се прибраха и разположиха въ двора на флотската казарма, а щаба на укр. пунктъ — въ щаба на флота въ сжщата казарма.

7) На орждията отъ брѣговитѣ батареи, които оставатъ по мѣстата си, се извадиха затворитѣ, мѣрницитѣ и др. части за да се направятъ негодни за стрелба, тъй като нѣмаше време да се взематъ и отведатъ.

8) Лейтенантъ Касабовъ съ части отъ портовата рота се изпрати да наблюдава пжтищата за Добричъ, Франга и Балчикъ.

На Франга и Ташъ-Табии (укрепленията) се поставиха постове, които при приближаване на ромънитѣ да запалятъ огньовете, като сигналъ за напущане на града отъ войскитѣ и войсковитѣ команди.

9) Комендантския адютантъ и дежурния по караулитѣ оставатъ въ комендантското управление съ заповѣдъ да пазятъ и подържатъ реда въ града, за която целъ всички караули и военната полиция останаха по мѣстата си.

На 29. юний допълняющата и портовата роты се премѣстиха отъ двора на флотската казарма на югъ отъ канала и се подготви разглобяването на моста на понтони. Портовата рота се разположи вдлъжъ на Канала (южния брѣгъ) съ целъ да прикрива отстѣплението на караулитѣ и военната полиция, въ случай че ромънитѣ навлѣзатъ въ града.

На 30. юний разпоредихъ да се поставятъ телефони на Баиръ Баши по шосето за Добричъ и на Чаталъ Чешме по шосето за Балчикъ.

На 1. юлий 6 ч. сл. пл. телефониста отъ Баиръ Баши донася, че снema телефонния постъ и бѣга къмъ града, понеже настѣпвали ромъни. Заповѣдахъ по шосетата за Добричъ и Балчикъ да се изпратятъ въоръжени команди отъ по 12 човѣка, които да охраняватъ телефоннитѣ постове, съ заповѣдъ да стрелятъ, въ случай че бждатъ нападнати отъ ромънски разезди.*)

На подпоручикъ Ранкова, командиръ на пограничната рота, която вече бѣше се оттеглила въ околността на града, заповѣдахъ да изпрати войници въ поддръжка на телефоннитѣ постове, а на допълняющата и портовата роты заповѣдахъ да бждатъ готови и чакатъ заповѣдъ за отстѣпление.

Въ 7 ч. 30 м. сл. пл. адютанта на укреп. пунктъ мичманъ Светогорски ми докладва въ щаба на флота, че ромънски разездъ напредва вдлъжъ на канала къмъ казармата. Качихъ се на катера „Калиакра“, гдето ме застигна и началникъ щаба на флота лейтенантъ Ганчевъ и останахъ на него на открито море, вѣнъ отъ порта, до уясняване на обстановката. Къмъ 12 часа, заедно съ нач. щаба на флота слизамъ на карантината, гдето се качихме на чакащия ни тукъ автомобилъ и се отправихъ къмъ мѣстото на портовата и допълняющата роты. Тукъ оставенитѣ матроси ми докладватъ, че ротитѣ заминали по шосето къмъ Пода (Камчия), а лейтенантъ Костовъ и мичманъ Светогорски останаха въ града.

*) Отъ министерството на Вжтр. работи имаше телеграма, че ромънитѣ нѣма да влѣзатъ въ гр. Варна. Б. А.

Тръгнахъ по шосето къмъ Бургасъ и въ 3 ч. 30 м. пр. пл. на 2 юлий стигнахъ на Пода, безъ да настигна ротитѣ изъ пѣтя. Тукъ узнахъ, че ротитѣ сж минали по стария пѣтъ и че още не сж пристигнали. Продължихъ пѣтя си и на 3. юлий въ 9 ч. 30 м. сл. пл. пристигнахъ въ Бургасъ. Срешихъ се съ коменданта на Бургасъ и уговорихме портовата и допълняющата роти да останатъ и охраняватъ Айваджикския проходъ отъ с. Арнаутларъ до с. Айваджикъ.

На пѣтъ за София на гара Пловдивъ получавамъ нова заповѣдъ да се върна въ Бургасъ и отъ тамъ въ Варна, понеже ромънитѣ напуснали града. На 7. юлий 11 ч. 30 м. пр. пл. се връщамъ въ Бургасъ и въ 3 ч. сл. пл. заминавамъ по море за Варна, гдето пристигнахъ въ полунощъ на 7. срещу 8. юлий.

* * *

Презъ време на Балканската и Съюзническата война флота даде малко човѣшки жертви 1 раненъ при атаката на „Хамидие“, 4 убити при атаката на Одринъ, 6 умрѣли отъ заразителни и 4 отъ обикновени болести, всичко 15 човѣка, но претърпя чувствителна материална загуба, като изгуби около 160 автоматични подвижни мини и 2 кораба, яхта „Крумъ“ и транспорта „Симеонъ Велики“, които следъ Букурещкия миръ се извадиха, но съвършено разнебитени и вече негодни за работа.

Заклучение

На пръвъ погледъ изглежда, че импровизираната съ твърде оскъдни сръдства отбрана на морскитѣ ни брѣгове даде задоволителни резултати. Въ сжщностъ привидната успѣшна отбрана се дължи отчасти на нежеланието и неумѣнието на турцитѣ да действуватъ по-решително. Следователно, ще бжде голѣма грѣшката да се разчита и въ бждеще на една импровизация на морската ни отбрана, макаръ и значително подобрена.

За успѣшната отбрана на морскитѣ брѣгове сж необходими:

а) *Сръдства за наблюдение и разузнаване:* 1) наблюдателни (семафорни) постове, 2) стражеви и разузнавателни кораби, 3) аероплани и дирижабли;

б) *Сръдства за съобщения въ широкъ смисълъ на думата:* 1) обикновени и желѣзни пѣтища, 2) телеграфни и телефонни линии, 3) семафорни и радиотелеграфни станции;

в) *Сръдства за борба:* 1) сухопѣтни войски, 2) брѣгова артилерия и 3) флотъ.

Отъ изброенитѣ сръдства само сухопѣтнитѣ войски може да се импровизиратъ при мобилизация, по предварително

проученъ и съставенъ планъ; всички други сръдства трѣбва да ги има въ наличностъ на мѣстото или въ страната.

Отъ всички сръдства и служби за наблюдение на брѣговетѣ най-сигурнитѣ, най-полезнитѣ и едновременно най-ефикаснитѣ сж семафорнитѣ постове и семафорната служба, макаръ че обзора на първитѣ е много по-ограниченъ (зависи отъ височината на постоветѣ надъ морското равнище), отколкото на подвижнитѣ разузнавателни и стражеви кораби, на аеропланитѣ и дирижаблитѣ, разбира се, при благоприятни атмосферни условия.

За да може, обаче, да се подготви добъръ семафоренъ персоналъ, главно рулеви*), необходимо е щото нѣколко отъ предвиденитѣ за военно време семафорни постове да функциониратъ още отъ мирно време. На тия постове рулевитѣ въ мирно време ще се упражняватъ въ службата, която ще изпълняватъ въ военно време, а именно: да сигнализируютъ, да правятъ добре редактирани донесения, да разпознаватъ нашитѣ и чуждитѣ търговски и военни кораби, да опредѣлятъ скоростта и посоката на движението на корабитѣ и пр.

Войната презъ 1912. г. ни завари безъ подготвени семафористи, благодарение на това, че Министерството на войната, не схващайки важността на семафорната служба, не възприе вписания въ бюджета за 1912. г. кадръ за семафорната служба на Черно море и Дунава. И затова тази служба въ първитѣ дни на войната функционираше неособено задоволително. Ето защо крайно необходимо е да се уредятъ най-малко по две семафорни станции на черноморския и дунавския брѣгове и една радиотелеграфна станция въ Бургасъ.

Едновременно съ уреждането на семафорната служба, нужно е да се загрижимъ и за побългаряване населението на черноморското прибрѣжие, прошарено съ още твърде голѣмъ процентъ грѣцки и турски елементъ. За тази целъ, независимо отъ колонизирането на тия мѣста съ бѣжанци отъ Ю. Тракия и Македония, тукъ ще трѣбва да се заселятъ по-съзнателни и затвърдени въ националния духъ българи отъ Стара България и отъ Добруджа.

Аеропланитѣ (или по-добре хидропланитѣ) и дирижаблитѣ, при известни благоприятни условия, безспорно, ще бждатъ твърде полезни за наблюдението и отбраната на морскитѣ ни брѣгове и особено при сравнително слабия ни съставъ, който би имала нашата бждеща флотилия на Черно море, но въпроса за авиатиката и въздухоплавателната служба у насъ, преди всичко, ще трѣбва да се разреши и уреди за нуждитѣ на сухопѣтнитѣ операции и после за тия на морскитѣ, тъй като при относително малко-

*) Рулеви се казватъ матроси, подготвени по управлението и воденето на корабитѣ и по сигнализацията (семафорна и морзова). Б.А.

то ни морски брѣгове и ограничения районъ на морскитѣ действия (отбрана на брѣговетѣ), сухопѣтнитѣ операции ще включатъ и морскитѣ. Ще бжде, обаче, крайно необходимо щомъ ще имаме дирижабли, да се построятъ заблаговременно и нужднитѣ за тѣхъ постоянни хангари и инсталации въ добре запазени стратегически пунктове или крепости (примѣрно Казанлъкъ) и други временни, по-близо до морскитѣ брѣгове (примѣрно Провадия и Айтосъ за Черно море).

За разузнавателни и стражеви кораби може да се използватъ реквизиранни търговски кораби на частни дружества и преди всичко на субсидираното отъ държавата българско търговско параходно д-во. За жалость това д-во набавя своитѣ кораби по свои чисто търговски разбирания и интереси и затова тѣ съвсемъ не сж или твърде малко сж пригодни за стржева или разузнавателна служба. Държавата, като субсидира това дружество, би трѣбвало да му наложи известни условия при порѣчката и доставката на търговски кораби, които да гарантиратъ полезното за отбраната на отечеството използване на нѣкои отъ тѣхъ.

Съобщенията вдлъжъ и прѣко морското прибрѣжие въ настояще време сж твърде оскѣдни и лоши.

Въ черноморското прибрѣжие по настоящемъ има следнитѣ шосета:

А. Надлъжни:

- 1) Варна—Балакчикъ и
- 2) Варна—Добричъ, най-добритѣ и добре подържани, но за жалость въ ромѣнски рѣце.
- 3) Варна—Бургасъ, завършени само отъ Варна до Камчия и отъ Бургасъ до с. Копаранъ.
- 4) Бургасъ—Анхиало—Месемврия и
- 5) Бургасъ—Созополъ—Василико, лошъ обикновенъ коларски пѣтъ.

Крайно необходимо е:

Да се завърши шосето Варна—Бургасъ

Да се построи шосе отъ Бургасъ за Созополъ—Василико и Ахтоболъ.

Да се приведе и подържа въ исправность шосето Провадия—Ново-Село—Айтосъ*)

Б. Напрѣчни:

- 1) Шосе Варна—Козлуджа—Нови Пазаръ — удовлетворително подържано шосе.

Бургасъ—Айтосъ—Ямболъ — удовлетворително.

Необходимо е да се приведатъ и подържатъ въ исправность тия шосета и да се построятъ още следнитѣ напрѣчни разклонения отъ шосето Варна—Бургасъ:

*) Въместо това шосе предпочтително би било една желѣзница, но на първо време нуждата отъ нея може да се удовлетвори въ проектираната макаръ по-далечна и по-дълга ж. п. л. Преславъ—Карнобатъ Б.А.

а) Отъ Пода на Камчия до с. Фандѣкли презъ Ново Орѣхово и отъ Пода до Ново-село.

б) Отъ Айваджикъ за с. Бѣла.

в) Отъ Баракли за Месемврия.

Най-важенъ и труденъ е въпроса за набавяне и стѣкмяване срѣдства за отбрана на брѣговетѣ.

По-горе се каза, че тия срѣдства, съ изключение до известна степенъ на сухопѣтната сила (пехота, кавалерия, полска и планинска артилерия) не се подаватъ на импровизация и особено флота и брѣговата артилерия. Факта, че презъ Балканската война ние въоръжихме Варна и Бургасъ съ стари крепостни и полски орѣдия; че стреляхме по турскитѣ броненосци съ планински орѣдия и по грѣцкия флотъ съ 15. см. обсадни орѣдия, далечъ не идатъ да ни убедятъ, че може да се мине безъ специална брѣгова артилерия и подвижна морска отбрана (флотъ, флотилия). Тѣ идатъ само да потвърдятъ, че въ лицето на Турция ние не сме имали единъ сориозенъ и подготвенъ да използва сравнително добритѣ и надмощнитѣ си морски срѣдства противникъ, а грѣцитѣ не отговориха на орѣдията ни въ Кавала, защото щадѣха града, владѣнието на който бѣха си осигурили другаде, въпрѣки нашитѣ 4 крепосно-обсадни орѣдия и нѣколко опълченски и доброволчески дружини.

Нека не си правимъ илюзия и да погледнемъ съ подобающата сериозность на това твърде важно въ всѣко отношение дѣло — отбраната и запазването на морскитѣ ни брѣгове. Не е сѣ едно и сжщо нѣщо да изгубишъ една погранична сухопѣтна или, една приморска зона. Въ война съ противници по сухо, които поради самия фактъ на войната ни блокиратъ, при неуспѣхъ ние отстъпваме известна зона отъ територията, лишаваме се отъ частъ отъ срѣдства за водене на войната, но е още голѣмъ въпросъ дали сме поставени въ по-лоши условия. При изгубване, обаче, морския брѣгъ, ние не се лишаваме само отъ просторъ, който не всѣкога е необходимъ и полезенъ, но се откъсваме отъ свѣта, задушаваме се. За да си представиме тази ужасна картина нека си припомниме положението ни презъ месецъ юний и юлий на злощастната 1913. г., когато само презъ Варна и Бургасъ дишаше България и само чрезъ Варна по кабела можеше още да подържа сношение съ вънкашния свѣтъ презъ Русия. Какъвъ би билъ моралния гнетъ върху българския народъ и държавата, ако ромѣнитѣ бѣха окупирали Варна а турцитѣ — Бургасъ?

За да обезпечиме владѣнието на нашия черноморски брѣгъ при сегашното му положение намъ е нужна преди всичко една морска база (приморска крепость) въ Бургасъ.

Варна или Бургасъ трѣбва да станатъ приморска крепость; по-рано още можеше да се спори, сега, обаче, този

споръ е изключенъ и единственото и най-сгодно мѣсто за приморска крепостъ се представлява Бургасъ. Ограденъ отъ къмъ суша (югъ и северъ) отъ труднопроходими планински лабиринти (особено Странджа планина) и непосредствено отъ близки блата, той се подава на силно укрепяване отъ къмъ сушата съ сравнително малки разходи за фортификационни работи и артилерийско въоръжение и успѣшна отбрана съ сравнително малкъ гарнизонъ. Разположенъ въ дълбоко врѣзанъ въ сушата и сравнително плиткъ и тѣсенъ (поради подводнитѣ скали и рифове) заливъ, града Бургасъ ще бжде поставенъ вѣнъ отъ досегаемостта на неприятелскитѣ кораби съ сравнително малко и ефтини морски бойни сръдства (подвижни мини, подводници и миноносци) и нѣколко брѣгови орждия отъ сръденъ калибъръ.

Бургаския заливъ представлява отлични условия за маневриране и действие на една минна флотилия отъ обикновени миноносци и подводници и за минно заграждение. Заграденъ съ подводни мини и мрежи на линията Анхиало — н. Св. Никола, минирани водитѣ около Месемврия и Созополъ, цѣлия заливъ отъ носъ Емине до н. Зехтинъ Борунъ става непристъпенъ и опасенъ за неприятелския флотъ, а това пространство съставлява почти една трета отъ нашия черноморски брѣгъ.

Наличността на една автономна минна флотилия (обикновени и подводни миноносци) въ Бургаския заливъ ще държи въ респектъ неприятелския флотъ въ Черно море и докогато тази флотилия бжде непожтната, той нѣма да посмѣе да предприеме никакви решителни действия по нашия морски брѣгъ.

Единственото сръдство за неприятелския флотъ да обезпечи своитѣ операции отъ покушението на една минна флотилия въ даденъ заливъ е блокадата. Но, ако блокирането на флотилията отъ миноносци е възможна денемъ, нощемъ е твърде проблематично, а за подводниците е невъзможно. Затова якорнитѣ стоянки на неприятелскитѣ кораби на открито, по нашитѣ или около нашитѣ и съседнитѣ неприятелски брѣгове, ще сж твърде изложени и неприятелския флотъ за по-голъма сигурностъ ще бжде принуденъ да се оттегля въ защитени портове или твърде далечъ отъ брѣговетѣ на своятъ противникъ, както японцитѣ презъ Руско-Японската война се оттегляха на Елиатскитѣ острови, а турцитѣ въ Балканската война — по-горе отъ Кюстенджа, въ Босфора или по малоазиятскитѣ брѣгове.

Въ заключение, миннитѣ кораби (обикновени и подводни миноносци) сж естественото оржие на слабия противъ силния по море.

При наличността на една автономна минна флотилия (въ Бургасъ) или две (въ Бургасъ и Варна), въ недостъпни поради своята плитководностъ или други мѣроприятия за неприятелскитѣ голѣми кораби морски станции, противника не може да владѣе морето или пъкъ владѣнието му ще бжде твърде силно оспорвано.

Франция, която подъ чувството на страха отъ колосалнитѣ сухопжтни сили на Германия трѣбваше да направи голѣми парични жертви за организиране сухопжтната си отбрана и за усилване постояннитѣ кадри на сухопжтната си армия за смѣтка на разходите за своя флотъ, въ нѣколко години, отъ втора подиръ Англия морска сила, остана на трето мѣсто. Изпуснала изъ ржце сръдствата за владѣние на моретата и океанитѣ, Франция замисли да изнамери ефикасни сръдства поне да ги оспорва и, следвайки идеитѣ на адмиралъ Fournier, реши или вѣрваше да е разрешила поставената си задача чрезъ създаването на първо време многобройни подводни и надводни миноносни флотилии (flottilles defensives). По-късно французитѣ увеличиха тонажа на миноносцитѣ и формираха тѣ нареченитѣ нападателни флотилии (flottilles offensives).

По този въпросъ имаше и продължава да има голѣми спорове и възможно е Франция да се е излъгала, следвайки съзнателно или несъзнателно този пжтъ, но за малкитѣ и слаби държави друго решение на въпроса не може да има. И ако у насъ, или по-право въ сръдата на нашитѣ моряци, тази идея на французитѣ бѣше възприета своевременно, Балканската война щѣше да ни свари при по-добри морски сръдства, войната ни съ Турция можеше да има по-другъ резултатъ, а безумието на 16. юний 1913. г., съ всички грозни последици и до днесъ, може би, щѣше да се избѣгне. За жалостъ въ нашето Министерство на войната и у нашитѣ моряци до 1912. г. не е имало нищо установено, затова и нищо не бѣше направено за нашата морска отбрана, макаръ че въ продължение на десетки години за нашия флотъ на книга сж се изхарчили много десетки милиона.

За да се закржгли заключението отъ дейността на флота и гарнизона на Варненския укрепенъ пунктъ би трѣбвало да се каже още отъ какви видове и типове и отъ колко минни кораби би трѣбвало да се създаде нашата бждеща флотилия въ Черно море.

На въпроса, какво трѣбва да бжде числото на корабитѣ въ бждещата наша черноморска минна флотилия, отговора е много простъ — колкото повече, толкова по-добре, защото шанса за успѣхъ ще е по-голъмъ. Но то ще зависи отъ размѣра на сумата, която държавата ще може да отдѣли за флота. Въ всѣки случай има единъ ми-

нимумъ, който се изчислява върху до нѣкжде установени отъ практиката технически и тактически основи, по-долу отъ който не може да се слѣзе. Колкото се отнася до въпроса, какви трѣбва да бждатъ вида и типа на корабитѣ на въпросната флотилия, отговора е много по-труденъ не само поради противоречието или по-право трудносъвмѣстимостта на многото и отъ различно естество условия, на които тя трѣбва да отговаря, но и поради твърде бързия прогресъ въ техниката и корабостроението. Въ всѣки случай мѣрилото ще е това, съ което разполагатъ нашитѣ вѣроятни противници по море и принципа на превъзходството въ известни елементи, които се опредѣлятъ отъ начина и целта на действието и условията, при които ще се действува.

Скоростта на движението, силата на въоръжението, мореходността и района на действието на всѣки воененъ корабъ отъ дадени размѣри сж спрегнати величини. По отдѣлно или групово тѣзи качества на кораба може да се измѣняватъ едни за смѣтка на други. Така голѣмата бързоходность и силното въоръжение (повече или по-голѣмъ калибръ орджия) може да се достигне за смѣтка на запаса на горивото, следов., на района на действието (автономността) на кораба. По-голѣмата скоростъ, при даденъ тонажъ на кораба, се постига съ неизбежното намаление на мореходността (способностъ на кораба да плава при развълнувано море) и т.н.

Миноносцитѣ (подводни и надводни) специално за брѣговата отбрана (заливи и портове) обикновено не надминаватъ 130—150 тона и рѣдко 200 тона. Миноносцитѣ, които придружаватъ ескадритѣ и се наричатъ *ескадрени* иматъ повече отъ 200 тона и рѣдко надминаватъ 400 тона. Миноносцитѣ, предназначени за самостоятелни действия (блокиране на брѣговетѣ, преследване неприятелски транспорти, засада на неприятелски кораби и пр.), отъ каквито ние ще имаме нужда, въ настояще време, се строятъ съ водоизмѣстимостъ повече отъ 400 тона.

Макаръ сравнително голѣми, миноносцитѣ за самостоятелно действие въ по-далечно море (наречени още контрминоносци, изстрѣбители и въобще автономни) се пакъ иматъ нужда отъ упората на по-голѣми бързоходни кораби, каквито сж крейсеритѣ (отъ 1000 и повече тона). Денемъ поради много по-силното си по число и калибръ въоръжение, крейсеритѣ сж въ състояние да разстрелятъ и най-голѣмитѣ миноносци. Отъ друга страна миноносцитѣ консомиратъ голѣмо количество гориво, масла и вода; екипажътъ имъ е строго съразмѣренъ и когато е изморенъ или излѣзалъ отъ строя, нѣма кой да го замѣни. Затова къмъ всѣка минна флотилия се придаватъ по нѣколко сравнително по-голѣми и по-силно въоръжени и достатъчно бързоходни кораби—крейсери.

Въ резюме нашата бждеща флотилия на Черно морѣ може да се състои, примѣрно отъ :

- 4—6 подводни миноносци отъ 400—450 тона,
- 4—6 контрминоносци отъ 400 тона,
- 2 крейсера надъ 2000 тона, въоръжени съ 10, 12, даже 15 с. м. орджия.

Р. Лудогоровъ
Воененъ инженеръ
полковникъ о. з.
бившъ началникъ на
флота 1911—14. г.

